

సమాలించు

జ్ఞానము సాంస్కృతిక వర్క్షసత్తిక
సంపాదకుడు విద్యుత్ కళ్యాణ సేవారామశాస్త్రి

ఈ

న

- 1) ఉత్తర రామచరిత్ర - ఉపదేశ వైచిత్రి.
- 2) సాహిత్యంలో శకుంతలా పాత్ర పరిశీలనము.
- 3) నాటకరంగంలో విశ్వనాథ వైశిష్ట్యం.
- 4) డా. వాసా ప్రభావతిగారి 'అమ్మ బొమ్మ'
- 5) కావ్యాలంకార సంగ్రహము - సమాజ దర్పణము.
- 6) నారాయణదాసుగారి 'బాటసారి - వర్ణనా వైశిష్ట్యం.'
- 7) పుట్టంబుట్టిన తపసి.

1—7—81 సంచికలో వసుచరిత్ర - తెలుగుపద క్లేష, పారిజాతావహరణం - ప్రబంధ పారిజాతం,
గంబర సాహిత్య పరిశీలన మొదలగునవి ఉంటాయి

చందా

సంవత్సరమునకు రు. 12—00.

అర్ధసంవత్సరమునకు రు. 6—50.

విడిప్రతి 60

★ స మా లో చ న ★

* జాతీయ సాంస్కృతిక పక్షపత్రిక *

సంపాదకుడు విద్వాన్ బులుసు సీతారామశాస్త్రి

Retired Telugu Lecturer, V T. J College, Rajahmundry.

సంపుటము 4

రాజమహేంద్రవరము 16-6-1981

సంచిక

ఉత్తర రామ చరిత్ర - ఉపదేశవైచిత్ర

- డా. శ్రీ వేదం సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

ఆర్షకవి వాల్మీకి హృదయాన్ని గ్రహించి సమాచితంగా ఆవిష్కరించిన మహాకవులలో భవభూతి ప్రళంసనీ యుడు, ఆతడు ఉత్తరరామకథని ఉత్తర రామచరిత్ర అనే నాటకంగా తీర్చిదిద్ది 'ఉత్తరే రామచరితే భవభూతి ర్విశిష్యతే' అనే విఖ్యాతి నార్జించుకొన్నాడు.

కావ్యపరమార్థం రసానందజనకత్యమే అయినా దానిలో పాటు ప్రతికావ్యమూ సామాజిక నైతిక ధర్మోగతికి ఆవశ్యకమైన సందేశాన్ని తప్పక అందజేయాలి. ప్రాచీనాలంకారికలు కావ్యం వ్యవహారజ్ఞానాన్ని కల్పించాలనీ, కాంతా సమ్మితంగా ధర్మాన్ని ఉపదేశించాలనీ, చెప్పడంలో ఉపదేశ ప్రామాణ్యం పెల్లడి అవుతోంది. పాశ్చాత్యసాహిత్య విమర్శకులు కూడా కావ్యంలో ఉపదేశ ప్రామాణ్యాన్ని అంగీకరించారు. ఎమర్సన్ మహాశయుడు కవుల శక్తిసామర్థ్యాలు పారకులలో కల్పించే ఉత్తమదిత్త సంస్కారాన్ని బట్టి పరిగణించబడతాయి అనే అభిప్రాయాన్ని Great poets are judged by the frame of mind they induce in us' అని వ్యక్తంచేశాడు. మాత్రూ ఆర్నాల్డ్ ప్రభృతులు కూడా ఉపదేశ ప్రాశస్త్యాన్ని బహుధా ఉద్ఘాటించారు.

ప్రాకృష్టిమ విశిష్టగ్రగణ్యుల ఆశయం ఉత్తరరామ చరిత్రలో నెరవేరినవిధం పరిశీలనార్హం.

మహాకవులు కావ్యాల్లో సన్నివేశ మూలంగాను సూక్ష్మ రూపంలోనూ ఎన్నో విషయాలు ఉపదేశిస్తారు. జగత్కల్యాణానికి వారి ఉపదేశం ఎంతో ఉపకరిస్తుంది. సమాజాన్ని సరియైన మార్గంలో నడిపించడమే వారి ధ్యేయం.

ఉత్తర రామచరిత్రలో భవభూతి ఉపదేశించిన విషయాలలో ధర్మతత్పరత, సేవకానురాగం, ఆదర్శ దాపంత్యం సంతానతత్త్వం, ఆర్యప్రవృత్తి, స్నేహస్వభావం, పూజ్యతా కారణం, గురుశిష్య స్వభావం అనేవి ముఖ్యమైనవి. ఇందులో కొన్ని సూక్ష్మ రూపంలో వెలువడ్డాయి. మరికొన్ని ఉదాత్తమైన సన్నివేశాల్ని సమీక్షించడం వలన గ్రహింపదగినట్టివిగా మార్పబడ్డాయి.

ప్రజాపాలకులు ధర్మానుష్ఠాన విషయంలో వ్యవహరింపవలసిన తీరుబట్టిదో నానుటకైన రామచంద్రుని ముఖంగా బోధింపబడింది. ప్రజల సంతేమం కోసం ప్రియతమములైన విషయాలైన త్యజించడానికి ప్రభువు వెనుకాడకూడదని భవభూతి ఉపదేశించాడు. నీవు బాలుడివి, రాజ్యంక్రొత్తది, ప్రజానురంజనడవై కలధనమైన యశస్సు సంపాదించు అని

వసిష్ఠుడు సందేశం పంపగా రా. చంద్రుడు దానికి.

“స్నేహం దయాం తథా సౌఖ్యం యది వా జానకీ మనీ

ఆరాధనాయ తా కస్య మంచతో నాస్తి మే వ్యథా”

అని అంటాడు. లోకారాధన కోసం స్నేహాన్ని, దయాని, సౌఖ్యాన్ని, చివర సీతాదేవి నైనా విడిచిపెట్టడానికి బాధపడనని రాముడు పలుకడం వాల్మీకి బహుధా ఉద్గడించిన 'రామో బ్రహ్మ వాన్ ధర్మః' అనే వాక్యానికి వివర ప్రాయంగా వుంది. సీత యొక్క పావిత్యం, పాలివ్రత్యం 'బాగా దాశరథికి తెలుసు. కాబట్టి ఆతంకన్న రిక కఠోరగర్భ తత్కణాం గల్గిన సీత. దయారహితంగా పచ్చిమాంసం తిగవారికి బలి ఇస్తున్నా నని రాముడు ఎంతో బాధపడతాడు. అయినా ఆరిడ భార్యానురాగంకంటే లోకానురంజనమే ముఖ్యమని భావించాడు పరిపాలకులు అంతటి ధర్మవిష్టులైనప్పుడే ప్రజలు కూడా ధర్మనిరతులవుతారు. 'యథా రాజా తథా ప్రజా' అని కదా ఆర్యోక్తి.

యజమానులు సేవకుల విషయమై ప్రవర్తించ వలసిన పద్ధతిని భవభూతి ఎంతో మనోహరంగా నూటించాడు. హనుమంతుడు తనకు చేసిన సాహాయ్య

కి సీత 'ఏమే రనిర్విణ్ణ జీవలోక సము
ర్లభ నిరూపకారీ మహాభాగో మారుతిః'
ని ప్రశంసిస్తుంది. చిరకాలంనుండే ఆక్ర
మణపబడ్డ నిర్వేదంతో వున్న జీవకోటిని
జూదరించు మహావీరాని అని హను
బంధుడు తీర్తింపబడ్డాడు. రాముడు
గాడా 'యస్య వీర్యేణకృత్రినో వయం చ
క్షీతవాని చ' అని జ్ఞాపిస్తాడు. హను
బంతుని పరాక్రమంచేత తామూ భువ
గాలూ ధన్యతఁ గాంచెయిట. ఈ సంభా
షణలలో పరిపాలకులు పాలితులని
లూ ఆదరించాలో భవభూతి మహాకవి
కక్కగా నిరూపించాడు. విశ్వర్యం
గాంచిన ప్రభువు సేవకు అని పుత్రుల
లె చూసుకోవాలని రాజు తుప్పుడలే
సం మాత్రమే ఇస్తాడుగాని సేవకులు
య్యనింపబడితే ప్రాణాలర్పించియైనా
భక్తువులకి ఉపకరిస్తా రని సీతీశాస్త్రం
గాడా ఇలా చెబుతోంది

పుత్రకల్పాలయే నిర్వ్యం
యశ్చచ్చిచ్చియ మోక్షనః
గాజాతుష్టోఽపిభృత్యానా
మరయత్రం ప్రయచ్చతి
తేతు సమ్మనతా స్తస్య
ప్రాజై ర పుష్పవర్వతే

ఉదాత్తదాంపత్యం ఎలా వుండాలో
భవభూతి సీతారాముల దాంపత్యంలో
నిరూపించినాడు. ఈ నాటకం ఆద్యం
మా వారి దాంపత్య విశేషాన్నే అభి
వ్యక్తిస్తోంది. అరిణ్యవాస సందర్భంలో
గృహదాశ్రయమైన భూరారిణ్యంలో
గాడా ఆ పుణ్యదంపతులు ఆనందాన్ని
అనుభవించారు బిగిసడలని గాఢాశ్లేష
ంతో కాడీ వరుసా లేని మధుర సంభా
షణలతో వున్న వాళ్ళకి రాత్రి తెలియ
నందా తనంతట ఆడే గడచిపోయిం
వని రాము డిలా అంటాడు:

కిమపి కిమపి మంద
మృండమాన త్రియోగా

దవిరళిత కపోలం
జల్మినో రక్రమేణ
అశిథిల పరిరంభ
వ్యాపృతై కైక వోష్ణః
రవిదిత గత యామా
రాత్రి లేవ వ్యరంసీత్.

'రాత్రి లేవ వ్యరంసీత్' అనడంలో
సీతారాముల అనుపమ దాంపత్యాను
భవం అభివ్యక్త మైంది లోకంలో
దంపతు అందరూ నిత్యమూ తమ జీవితా
లని ఆ విధంగా ఆనందమయంగా గడ
పాలని భవభూతి ఆశంస నిద్రవస్తే సీత
తలదిండు కోసం వెతుకుతున్నప్పుడు
రాముడు 'రామభావా యథాస మస్తు
తే' అని తన కైదండ నందిస్తాడు రావణా
పహృతయైన సీతకై గాముడు పొందిన
యవస్థకి రాయికూడా ఏడుస్తుందని
వజ్రాంతరాగ్ధాగం కూడా విచ్చుతుందని
లక్ష్మణుడు 'అపి గ్రావా రోది తృప్తి
దళతివజ్రస్య హృదయం' అని హేళిం
టాడు. రామునికి సీతపై అనురాగం
అంతటిది. రాముని వలన సీతా పరిత్యాగ
వృత్తాంతం విన్న వాగుంటి రామునితో
నీకు కీర్తి ముఖ్యమో? అలాగయితే సీతా
పరిత్యాగానికి మించిన అపయతం ఎంతోటి
వుందా అని ప్రశ్నించినప్పుడు అదృశ్యం
గాఉన్న సీత గంతోష పడదు సరిగదా
వాసుంటి నీవే భయంకరురాలవు. కరిను
రాలవు. బాధపడుతున్న రాముని మరింత
బాధిస్తున్నా వని 'సఖి వాగంతి! త్వమేవ
దాదాణా కరోరా చ య దేవ మూర్త్య
పుత్రం ప్రదీప్తం ప్రదీపయసి' అని మంద
లిస్తుంది దంపతుల అనుబంధం ఎలా
ఉండాలో భవభూతి ఈవిధంగా నిరూ
పించడమేకాకండా దాంపత్యతత్వాన్ని
రామునిద్వారా ఇలా చెప్పించినాడు.

అద్వైతం ముఖదుఃఖయో
రనుగతం సర్వాస్వరస్థానుష
ద్విగ్రాహ హృదయస్య యత్ర
జరసా యస్మిన్న హోత్యో రసః

కాలే నావరణాత్యయా త్వరితే
యత్ స్నేహ సారే స్థితం
భద్రం తస్య సుమానుషస్య
కథమ క్షేకం హి తత్సార్థతే

ముఖదుఃఖాను భవాల్లో దాంపత్యం
దంపతు లిద్దరిలోనూ ఒకే విధంగా
వుంటుంది. సర్వాస్థలయందు వారిని
వెన్నంటే వుంటుంది. హృదయానికి
ఊరట కల్గిస్తుంది. మనలితనం ప్రాప్తిం
చినా పరస్పరప్రీతి హరింపకల్యం గాదు.
కాలగడుస్తున్నకొలదీ ప్రతిబంధకాలు
తోలగండంచేత స్నేహసారంపరిపక్వమై
స్థిరమాతుంది. సార్వకాలికపరమ సత్య
మైన ఈదాంపత్యనూక్తం నిత్యం పరింప
దగ్గది.

భవభూతి సంతానతత్వాన్ని తమసా
పాత్రముఖంగా ఉగ్గడించిన తీరు వరమ
రమణీయంగావుంది. సంతానమంటే పరమ
స్నేహంవలన దంపతుల అంతఃకరణ
రిత్త్యంయొక్క ఆనందగ్రంథి అని ఇలా

'అంతఃకరణ త త్వస్య
దంపత్యోః స్నేహసంశ్రయాత్
ఆనంద గ్రంథి రేకోఽయ
మపత్య మితి పర్యతే'

చెప్పుడింది. ఇది మహాకవి భవభూతి
యొక్క బహులోక జ్ఞతని నూచిస్తోంది

ఆర్యప్రవృత్తిని భవభూతి అభివర్ణించిన
వద్దతి అత్యంత మనోహరం గావుంది వన
దేవత ఆదరించిన రీతికి సంతోష్టురాలై
అత్రేయ ఆవనదేవతలో ఇలా అంటుంది

'ప్రియప్రాయావృత్తి
ర్విశయ మధురో వాచి నిశుమః

త్రకృత్యా కల్యాణీ
మతిరనవగీతః పరిచయః

పురోవా పశ్చాద్వా
తదిద మవిపర్యాసిత రసం

రహస్యం సాధూనా
మనుపథి విశుద్ధం విజయతే.'

జాతీయ సాంస్కృతిక పక్షపత్రిక

ఉత్తమమనడవడి ప్రేమంగా వుంటుంది, మౌన నియమబద్ధమై మధురంగా వుంటుంది తలంపు సహజం కాకుభాస్పదంగా వుంటుంది, వారి పరిచయం అనిందితంగా వుంటుంది, వారి ప్రేయత్నం ఎట్టిమార్పు చెందదు, వారి తత్వం సహజంగా కుద్ధంగా వుంటుందని భావం, ఈవిధమైన ఉత్తమ ప్రకృతిని పారకలోకం ఆలవరచు కోవాలని భవభూతి చమత్కారంగా నూచించిన వద్దలినిత్యస్మర్తవ్యం.

ఉత్తరరామచరిత్రలో ఉత్తమస్నేహ స్వరూపం మృదయంగమంగా వివరింపబడింది పరస్పరస్నేహపాశ బద్ధులైన లవచంద్ర శేతువులని చూసిన సుమంత్రుడు స్నేహం నిష్కూరణమైన ఆత్మీయతని కల్గిస్తుందని దానికి ప్రతిక్రియ ఉండదని ఆ స్నేహాత్మక తంతువుప్రాణుల లోపలి మర్యాదని బట్టేస్తుందని ఇలా అంటాడు, 'అపేతుః పక్షపాతో య'

ప్రస్య నాస్తి పతిక్రియా
సహిస్నేహాత్మక స్థాతు
రంతర్యర్యాణి సీవ్యతి
అనంతరకథలో అవుని చూసిన పిమ్మట మృదయస్పృహని పొందిన రాముడు కూడా స్నేహాత్మ్యాన్ని ఇలావివరిస్తాడు 'వ్యతివజతి వదాధా
నాంతరః కోఽపి పేతుః
న ఖలు బహిరుపాధీన్
ప్రీతయస్సంశ్రయంతే
వికనతి హి పతంగ
స్యోదయే వుండరికం
ద్రవతి చ హిమరక్తా
వుద్గతే చంద్రకాంతః'

స్నేహం ఒకానొక గూఢపేతువై పదార్థాలని అవ్యన్య సంతగ్నం చేస్తుంది, స్నేహాలు బాహిరాలైన పేతువులపై ఆధారపడవు, నూర్య దుదయంపగానే పద్యాలు వికసిస్తాయి, చంద్రుడు దయంపగానే చంద్రకాంతమణి కరగిపోతుందని స్లోక భావం, ఈ

విధంగా స్నేహాయొక్క మాలిక రహస్యాన్ని ప్రసిద్ధులైన రెండు ఉపమానాలతో భవభూతి రామపాత్ర ద్వారా లోకాని కవచేశించిన విధం కోరోధార్యం.

ఆరుంధతి సీతాదేవిని కొనియాడిన సందర్భంలో 'గుణాః పూజాస్థానం గుణిషు న చ లింగం న చ వయః' అని చెప్తుంది లోకంలో ఒకవ్యక్తిని మాటించాలంటే ఆవ్యక్తిలోని గుణాలే పరిగణనీయాలు, స్త్రీపుం వివక్ష గానీ వయః పరిమితి గానీ కాజాలవని భావం, గుణాలని బట్టే వ్యక్తులని ఆరాధించాలన్న భవభూతి ప్రతిపాదన దేశంలోని జాతి మతాదిక వైషమ్యాల్ని పారత్రోలడానికి ఎంతో ఉపకరిస్తుంది.

అత్రేయ వనదేవతతో లవకుల ఆధ్యయన కౌశలాన్ని సహృదయతతో అభినందిస్తూ భాషించిన సందర్భములో గురుశిష్యస్వభావం తీరు ఎలావుంటుందో ఈవిధంగా సహజసుందరంగా వివరింపబడింది.

'వితరతి గురుః ప్రాజ్ఞో విద్యాం
యధైవ తథా జడే
న హి ఖలు తయోర్నానే శక్తిం
కరో త్యవహంతి వా
భవతి చ తయోర్భూయాన్ భేదః
ఫలం ప్రతి తద్యథా
ప్రభవతి శుచిర్బింబగ్రాహే మణి
ర్న మృదాంచయః

గురువు ప్రాజ్ఞునికీ జడునికీ విద్యని సమంగానే ఇస్తాడు, విషయ గ్రహణంలో ఒకనికి శక్తినివ్వడంగానీ ఒకనికి తగ్గించడం కానీ చెయ్యడు, అయినా ఫలం విషయంలో భేదం సమధికం, బింబాన్ని గ్రహించడంలో మణి సుమరమైనది, మట్టిమద్ద కాదుగదా అని స్లోక భావం, గురువు శిష్యులందరినీ సమభావంతో చూడాలని విజ్ఞాన నమపార్జన లోని వ్యత్యాసానికి కారణం తమ శక్తిసామ

ర్థాలే కాని ఉపదేశంలో గురువుల పక్షపాతం కాదని శిష్యులు గుర్తించాలని భవభూతి ఈస్లోకంలో వ్యంగ్యంగా హెచ్చరించినాడు, ఇందలి శిష్యపాధ్యాయసంబంధనిరూపణం అనుత్తమం.

ఉపదేశవాక్యాటా చాలా అనర్థాలైనవి, వానిని జీర్ణించుకొని జీవితానుభవంతా అవుతాయి, కాబట్టి మహాకవులు తమ కావ్యాల్లో ఎన్నో సార్వకాలిక సత్యాలని ఉపదేశించారు, ఉత్తిరరామచరిత్రలోని సన్నివేశరసాలంకారాలు అనే కావండా అందులో మధురమైన ఉపదేశాన్నికూడా తప్పక పరిశీలించి పరిగ్రహించాలని పారకలోకాన్ని భవభూతి హెచ్చరించాడో అన్నట్లు ఆ మహాకవి నూక్తిప్రాశస్త్యాన్ని ఇలా ఉద్ఘోషించాడు,

'కామాన్ దుగ్ధే విచకర్ష త్యలక్ష్మీం
కీర్తింనూతే దుష్కృతిం యా హినస్తి
తాంచాప్యేతాం మాతరం మంగళానాం
ధేనుంధీరానూన్యతాం వాచ మాహుః'

హితోక్తి కామధేనువువలె కోర్కెలని తీరుస్తూ దుఃఖాన్ని తొలగిస్తూ కీర్తిని కల్గిస్తూ కలుషాలని నశింపజేస్తుం దని భావం.

ఇటువంటి ఉపదేశ రత్నాలకి ఉత్తరరామ చరిత్ర ఒక మహాసాగరం, ఆ మధురనాటకాన్ని నూక్తి సుధాకరంగా సంతరించిన మహాకవి భవభూతి ధన్యచరిత్రుడు.

మహాలక్ష్మి నరసింహ & కో
పేపరు, క్యాలికో, బుక్స్
&
జనరల్ మర్చెంటుస్,
సీతమ్మసండు, రాజమండ్రి-1,

సాహిత్యంలో శకుంతలా పాత్ర పరిశీలనము

- శ్రీమతి డా. పూసపాటి భాగ్యలక్ష్మి, ఎం ఏ., పి.హెచ్.డి.

మానవ జీవితపు ప్రతి అధ్యాయము నందును వివిధ రూపములను సంతరించు కొని తన ప్రభావమును చూపగల మహిమోన్విత - స్త్రీ ఇట్టి మహనీయు యగు మహిళామూర్తి ప్రస్తావనగాని, ప్రాధవ్యముగాని లేని కావ్యములకు దని చెప్పవచ్చును.

అదినుండి నేటివరకు తెలుగు సాహిత్యమునందు అసంఖ్యాకములగు స్త్రీ పాత్రలు చిత్రితములు. ఇందధికము సంస్కృతమున జన్మించి తెలుగున ఆకృతి గాంచినట్టివి ఇట్టి కొవత్తచెందిన శకుంతల పాత్రను పరిశీలించుట ప్రస్తుతము.

శకుంతల ప్రకారం వాతావరణ విలసిల్ల ముగ్ధమనుచును, చాత్యసంబంధమగు దివ్యతేజస్సు, పితృ సంబంధమగు ఔత్ర జర్పస్సు, రక్షణ ప్రదాతలగు శకుంతల తుల కరుణా పడుచు, ఆశ్రయదాత యగు కణ్వుని నిర్మల వైష్ణవత్వమువీ సత్ సమ్యేశముచే ఆకృతిగాంచిన అమృతరేఖ.

శకుంతల వేదవ్యాసుని కావ్యమున పుట్టిపెరిగిన తాపసకన్యయై యైనను కవి కల గురువగు కాలిదాసుని కావ్యకళా నుధానివారియందు జలకములాడి ఒక చింత సోయగమును, దానిని మించిన ప్రాధవ్యమును సంతరించుకొన్నది. వీరిద్దరి ఒద్దికతో పెరిగి నన్నయగారి పెంప కమాన వ్యక్తిత్వమును పెంపొందించు కొనినది. కాని కాలప్రభావమున అంతటి మహోన్నత వ్యక్తిత్వమును కోల్పోయి, కేవలము నామమాత్రముగ నిలిచి, చెలు లెట్లాడించిన అట్లాడు మర బొమ్మయైనది. ఆమె స్వభావమునందలి ముగ్ధత్వమునకు శృంగారము అను మేలి

ముసుగు నలంకరించినను, కవి తాపరసీమ యగు తాపసీలేమగ, నిత్యజీవితమునకు సన్నిహితమగు తెలుగుభాషగ తీర్చిదిద్ది తన తృప్తను తీర్చికొనినాడు కృష్ణకవి.

సంస్కృత భారతము - వేదవ్యాసుడు

శకుంతలాచరితమును ప్ర ప్రథమముగ వర్ణించిన మహాకవి వేదవ్యాసుడు. సంస్కృత భారతమునందు ఆమె వర్ణక మిందియగు కలదు.

‘... కన్యాశ్రీ రివమాపిణీ

నిశ్చక్రామాశ్రమాత్తస్యా

తాపసీ వేదధారిణీ
విభ్రాజమానకపుష్ప తపసాచ వమేన చ
రూపయావన సంపన్నా ..

శకుంతల అవివాహిత యగు కన్యయై నను తపోదమములు పొందిన తాపసిగ కవి నిరూపించినాడు. తాపసీ వేదధారిణి యైనను ఆమె రూపుదాల్చిన కాంతిపుంజము. విద్యుల్లత వంటి ఈ సౌందర్యము దుష్యంతుని కన్నులకు మిరుమిట్లు కొలిపి, ఇట్టి సౌందర్యమునకు ఈ వేదమేమి? అనుకొనునట్లుగ చేసినది.

ఆశ్రమవాసిని యగు శకుంతల దుష్యంతుని పిలుపువిని కుటీరము నుండి వెలుపలకు వచ్చి దుష్యంతుని చూచి అస్పృశి పాద్యాదుల నిచ్చి ఆశ్రమధర్మము పెరిపి నది. కళలప్రశ్నలు వేసి తనతిండివచ్చు వలకును వేచియుండుమని కోరినది. దుష్యంతుడు ఆమె ఆభిజాత్యము గుఱించి తెలిసికొన నిచ్చగింపగా జంతుగొంతులు లేక, తనకు శ్రుతపూర్వ మగు విషయమును ఆతనికి విదితము చేసినది పరపురుషుని యెడట, అందును ఒక శ్రుభువు నెడట అవివాహహిత యగు కన్యతన

తల్లిదండ్రుల విషయమును ఇట్లు విపులముగ చెప్పుట కొంత అనుచిత మని పించును. ఈకథనము వినిపిమ్మట దుష్యంతుడు ఆమెను తనకు భార్య కమ్మని అడిగినాడు. అంత శకుంతల ఫలాహారి యగు కణ్వుడు సుముహూర్తములో తన్ను అర్పించునని అడులులిచ్చినది. ఇది శకుంతలకు కణ్వునిపై గల భక్తి గౌరవములకు నూచన, కాని కామార్తుడగు రాజు ఆత్మయే బంధువు, మిత్రుడు, ఆశ్రయవస్తువు, అని వివరించి గాంధర్వమునకు ఆమెను బలవంత పెట్టినాడు. అప్పుడు శకుంతల గాంధర్వవివాహము ధర్మసమ్మతమైనచో, ఆత్మార్పణాధికారము ఆత్మకుండినచో, తాను అతనిని స్వీకరించుననియు, కాని తన కుమారుని యావరాజ్యపట్టాభిషిక్తుని చేయవలె ననియు, పలికినది ఇది శకుంతల ధర్మప్రియత్వమున కొక మచ్చుతునక. వివాహము జరిగినతానము కొలకు, వంశరక్షణము కొలకు అను ధర్మకాస్త్రవిషయము ఆమె మనసునందుండుట యే పై కోరిక యందలి అంత రాక్షసు ధర్మకాస్త్ర సమ్మతమైన తన్ను వివాహ పొందుమని పలుకుట, ఆమె జీవితములో దానికీర్చిన విజరణను తెలుపుచున్నది

దుష్యంతుడు ధర్మసమ్మతమని జలవంత పెట్టుటచే గాంధర్వమునకు అంగీకరించినది - కాని మనసును అత్యక్రమైన జంతు గొంతులు ఆక్రమించినవి చిరకాల కణ్వుడు ఆమె ప్రవర్తనము ధర్మసమ్మతమని ఆశ్వాసించి, ఆశీర్వదించు ని అకున్త్రీమితపడలేకపోయినది కరుణతో వరమాలిచ్చుటకు కణ్వుడు సిద్ధపడగా ‘పాదము ధర్మబద్ధులై రాజ్యపాలకులు కావలె నని’ కోరినది ఇది శకుంతల ధర్మశ్రేయస్సు మనస్సునందుంచుకొని కోరినకోరిక.

జాతీయ సాంస్కృతిక పక్షపత్రిక

కణ్వాదేశమపై పుత్ర సహితయై దుష్ట్యంతుని సభివవచ్చి తన్ను గూర్చి ఎఱుకవరచినది తన్ను గుర్తించియు, గుర్తించని యట్లు కలువ భర్తను చూచి అత్యంత క్షేపితయైనది. బాబాబాండల శస్త్రతుల్యము లగు హక్కులతో, పతి వ్రత యగు భార్యను - గుణవంతుడగు పుత్రుని, సత్యవాక్యమును, పరిగ్రహించుట వల్లను పరిత్యజించుట వల్లను నుప్ప తిల్లు లాభనష్టములను క్రుతిస్పృతి పురాణేతిహాస వాక్య ప్రమాణములతో విపులముగ నుపసంగించినది. చివటకు, తిన్న పరిత్యజించినను వయోధుని మాత్రము విడనాడవలె ధని కలికి ఆతని వంశరక్షణము కొఱవ, తన విడ్డ భవిష్యత్తుకొఱవ యత్నించినది అప్పటికిని చలింపని దుష్ట్యంతునిచూచి భర్త కవలవర్తన ముచే వంచనకు గురియైన త్నత్రియకాంత ఆదేశము ఈ ఉండర్పణన ఆమె చిత్తములో చిందులుజేసినది. కాని పతివ్రతా ధ్యమము మంచి, తపోదమాది సంపన్న యగు శివంతలభర్తను నిందుకొలుపున, బ్రహ్మకరముగ నిందించినవిధముమాత్రము వ్యాసశివంతల మరదు ఒక లోప మని చెప్పక తప్పదు శివదయాది శ్రుతి గ్రంథిగా మొదల వర్ణింపబడిన శివంతల చివటకు 'పుంవత్ ప్రగల్భ'గ మారినది చివటకు ఆకాశవాణి కలువలచే దుష్ట్యంతుని శివంతలను, పుత్రుని పరిగ్రహించినాడు.

- ఇది వ్యాసులకారు శివంతలా చరిత్రమును వివరించిన విధము.

అభిజ్ఞాన శాకుంతలము కాలిదాసు,

సంస్కృత భారత కల్పకరువునుండి, ఇతివృత్తమును స్వీకరించి కవికల గురువగు కాలిదాసు అభిజ్ఞాన శాకుంతలము ను నాటకముగా రూపొందించినారు. భారతమునందలి శివంతల ప్రకృతియే

ఇందు పూర్తిగా మారిపోయినది. కవికల గురువు శివంతలా చరిత్రమున మార్చిన ప్రత్యక్షరము ఆణిముత్యమై ఆ కావ్యము ఒక అమూల్యభరణముగ మారినది. శివంతల జన్మమున దేవతత్రియ బీజములున్నది కృత్రిమవాతావరణ సహజములగు మిథ్యాకాగరకతలు, అజ్ఞాభినయములు ఎరుగక పెరిగిన స్థిగ్ధ ఆకృతిగల ప్రకృతి పుత్రికయైనది. ఆమె ఆశ్రమములో కొమ్మలతో కొమ్మ మరణములలో మరణము. వృక్షతాదులయందు ఆమెకుగల స్నేహము సోదరస్నేహమును అంతరువును దాటి ఆత్మసాదృశ్యమును పొందినది - ఇట్లు ఈ నాటకమున ప్రకృతిలో తాదాత్మ్యమునందిన అతిముగ్ధ. ఇట్లు శివంతలా చరిత్రమునకు పువాదులు ప్రథమాంకమునందే వేయబడినది.

శివంతలా దుష్ట్యంతుల ప్రథమపరిచయము కవికల గురువగు కాలిదాసుని కవితాకాళమునకు కాణాచియైనది ఈ కావ్యమున మొట్టమొదటగా చెలులతో విప్రసంభముగ సరససల్లాపములాడుకొనుచు కృత్ సేవన మగ్న మగు శివంతలకు, కన్య దర్శనార్థమై వచ్చి, అపన్నరక్షణ మను వ్యాజమున ప్రమరపీడనము లొలగించుట వద్ద్యమించిన దుష్ట్యంతునకు కవి ప్రథమ సమావేశము కలిగించినాడు. దుష్ట్యంతుని చూచిన శివంతల తపోవన విరుద్ధమగు వికారమునకు లోనైనది. ఆమె తన భావనలకు తానే చికితయై, పులకితయై, విస్మితయై ముదురుక్షీరఖండస్నాయమున కరగిపోయినది. ఈ పట్టు ఆమె హాస బాంసులు, కరుణతో మాట కలవని వీరు తెన్నులు, అతని పైగలిగిన అనురాగమును, మృదుమయరముగ, కలకన్యోచితముగ, సోశిల్యచిహ్నముగ అనదృశ్యముగ కవి చిత్రించినాడు, విరహదూయమానమానస యగు శివంతల ప్రణయలేఖవ్రాయ నుద్యమించుట - ఆమె యందలి పతనాకస్థుకు

నిదర్శనము. హృదయమును హృద్రోసిలో ప్రవహించునదివలె ఆమె ప్రసాద ప్రయమా కలకన్యోచితములగు అనధుల కమించి యత్నించినది. ఫలితగాంధర్వ వివాహము. దుష్ట్యంతుడి నగ పోయినను శివంతల మనోవీధి యంద మనోనాయకుని మన్ననలె వెల్లువలె ప్రహించుచున్నది. ప్రణయాద్వైత భానిమగ్నయై బాష్పప్రవచనమునే మరి నది. గుష్ట్యంత నివిష్టబుద్ధియై ఆమె వాకి నిలచిన దుర్వాసుని చూడలేదు. అత కావమును వినలేదు. శృంగారరసమున! దోహదకారి యగు ఆమె చిత్తస్పృతత్వాంధర్యాచరణకు క్రుతిబంధమైనది. ఇది శివంతలాచరితమున మియుక కలనాకస్థ. అందువలన దుర్వాసు కావము కృతకమైనట్లుగాక, మోగ్యభావని హితమైన విషబీజమును ఖండిచుట కేర్పడినట్లు కవి దానిని అనుజరిచినాడు. చతుర్థాంకము శివంతలకు అమమపై గలక్రేమకు నిదర్శనము. ఈ మధురస్పృకులలో శివంతల తన భామును సర్వస్వమును మరచినదో ఆ భర్తృహమునకు పోవుచున్న నయమున వచ్చినది. కాని చిరకాల స్నేహము తపోవనమును విడిచిపోవుటకు ఆమె కాశ్యాదుటలేదు. ఈ గమయనన కి శివంతలా హృదయమునందలి కోమలతమును, కరుణమును చిత్రించినాడు

గుర్వణియగు శివంతల రాజాస్థానమునకు వచ్చినది. ఆమె ప్రేమకు ఆహూతము కలిగినది కలలలో కరగిపోవుచున్న ఆ వెదారణ శరాఘాతము బొందిన కరంయైనది. నవిమాలికపై నిర్మలవర్షము కు సినయట్లు, 'చేరదీసి' ప్రేమించి లాలించిన మృదుల హస్తముచేతనే చెబ్బతిగ నట్లుగ మారినది, ఆమె సిగ్గితి. అటు కణ్వా శ్రమమున స్థానము కోల్పోయినది. ఇటు పతిచే నిరాకరణము పొందినది. నిలవనీడ

లేక పరీక్షార్థము విప్రులయింట నుండుట కన్న మరణము మేలుగ తలచి 'దేవీమే వివరమ్' అని భూదేవిని ప్రార్థించినది.

సప్తమాంకము శకుంతలాచరితము యొక్క చరమవికాసమును ప్రదర్శించుచున్నది. ఈ స్థితిలో ఆమె దుష్యతుని యందు అనురక్తయై కాని కామాంధ కాదు. అభిమానవిలాసవతియైకాని మూర్తి భవించిన మార్తమూర్తి. పుత్రసామిప్యమున దుష్యంత విరహమును మరచినది. మోసినవస్త్రము, నిఘృనియమపాలనము విడిచిపెట్టిన మాఖము వికవేణి - ఇట్లు తన కింకరము తనస్ఫులిముచే నుమ్మార్చిన మొనర్చుకొనిన వినియతన తేజము, మూర్తి భవించిన వైశ్విక సౌందర్యము ఆమె ముందు చిత్రించినాడు కవి. ప్రథమాంకము నందలి ప్రభాతతరళజ్యోతి, చరమాంకమున 'చతుర గంధిరాకృతి' మారినది. అనగా శృంగార మార్ధామగ పరిమళగు గృహమేధ ధర్మమును ప్రదర్శించినాడు కవి. - ఇది కాలిదాసుని శకుంతల తీరు తెన్నుల చిత్రణము.

అంధ్రమహాభారతము నన్ను -

సంస్కృతభారతమునందలి శంఖతలో పాఖ్యానమున సాగినతీగలో అందండు పూచిన పూవులవలె; వండిన పండ్లవలె పొందుపడి అందగించునట్లు కొన మెరుపుల వంటి చినచిన్న మాగ్నలను అనుగుంధించినాడు నన్నయ మొట్టమొదటగా శంఖతలను.

' . తన్విబయోజ దళాయతాక్షి సం కల మిలితాళి నీల కన్యకం గనియె . '

భార. ఆది ప. ఆశ. ప 25 'మనోజ రాజ్యలక్ష్మీయుం బోని దాని సర్వలక్షణ లక్షితంబు లయిన సర్వవయవములు చూచి' అని వర్ణించినాడు.

మూల భారతమునందు 'విభ్రాజమానవ పుషా తాపనీవేషధారిణీ' అని వర్ణింపబడిన శకుంతల సౌందర్యమును నన్నయ ఇట్లు మార్చినాడు. ఫలసమీకరణార్థము వనమునకు వెడలిన కన్యకు వచ్చు సంతలో గాంధర్వమునకు, సిద్ధపడిన దుష్యంతుని తొంతరపాటునకు కారణము శకుంతలసౌందర్యముకనుక మనోజ రాజ్య లక్ష్మీయగు అట్టి శంఖతలయొక్క సౌందర్యమును ముందు ముందుగా ఆవిష్కరించినారు.

'శకుంతలయు అనంత విలాసంబున జయంతుండ పోని దుష్యంతుని నెఱింగి ...' అని కలదు ఇది అమూలకము శకుంతల కిరః పూర్వమే దుష్యంతుని ఆభిజాత్య పరంపరం, ప్రాభవ సంపద, మొదలగు వానిని గూర్చిన సుపరిజ్ఞాన ముండి యుండ వచ్చునని నన్నయ భావనగా తెలియుచున్నది ఇంకను ఆతని గూర్చి వినుటయో, చిత్తరువులు చూచుటయో జరిగి యుండ వచ్చును. అందువలననే వెలువెంటనే దుష్యంతుని గుర్తింపఁగలిగినది అనగా దుష్యంతుని గుణ గణములను, వంశ ప్రళప్తిని - అన్నింటిని తెలిసికొని ఆతడు ఉత్తమ పురుషుడని తన తండ్రికిప్పుడని తెలిసికొనియే, ఆతనిచే ప్రార్థింపబడి వివాహమునకు లొంగిపోయినది. అంతే కాని కాలిదాసు శకుంతలవలె ప్రథమ దర్శనముననే చిత్తవికారమునకు లోనై ఆతని మాటలకు వింశవదయైనట్టిదికాదు అను ప్రాథత్వమును నన్నయ ఈ పాత్రకు కల్పించినాడు.

(స శేషము)

గురు స్మృతి

- శ్రీ అద్వైతల్లి లక్ష్మణస్వామి.

('కవిపాదుషా' పువ్వాడ శేషగిరిరావు గారి ఆకస్మికమరణమును పురస్కరించు కొని)

* 'గురుదేవుండు పువ్వాడ శేషగిరి నా వన్, వాని వాత్సల్యమే దుర దృశ్యైభవసారమేను వినుతింతున్ కావ్యనిర్మాణ చాతురిలో వానికి సాటివచ్చుకవి యెందున్, లేడు, తద్దాత్రమా ధూరిఁ జెప్పందరమానె? యంచువిలపింతున్ శిష్యుడన్ సద్గురూ!

* మదివాత్మీయత చిప్పిలంగ నెపుడున్ 'మాలక్ష్మణస్వామి'యంచెదియోపల్కెడివాడవీపు ఘనసౌ హిత్యంబు దీపింప, నీ పదపద్యంబులై నమ్మి కొలుపుటఁ గవిత్వంబుబై నాకంచు నే నెదలో నెంచెద, నింకనిదు బుణమే నేరీతిఁ దీర్తున్ గురూ!

కవితాశిల్పమునందు నీకు సరితూఁగన్ జాలువాఁడెవ్వఁడీ భువిలోనన్ గనరాఁడు, నిద్రమగు సౌంపుల్ వంపులన్ నింపు నీ కవనప్రోజ్జ్వల భవ్యసౌధముల సంఖ్యాకంబులై యొప్పు నీ కివియే ఓ కవిపాదుషా! కొనఁగదే స్మృత్యంజలల్ సద్గురూ!

* షాజహాను కట్టించిన తాజమహాలు పాలజ్ఞాతిది కాన నశ్వరము సుమ్ము, నీరచించిన యా 'తాజి' నిల్చునతము అక్షరశిలావి నిర్మితం బగుటకతన!

* ఆ 'కవి సార్వభౌమ' బిరుదంధినవార లనేకులీ భువిన్ నాకగుపించుచుండిరి, జనంబులు మెచ్చి యెసంగినట్టి నీ

దా 'కవిపాదుషా' బిరుద

మన్నివిధంబుల నద్వితీయమై

శ్రీకరమౌచు నీకొక వి

శివతః జేకుఱజేసె సద్గురూ!

* అంతేవాసుల నగ్రగణ్యుడని న

న్నాశీర్వదించంగనే

సంతోషింబునఁ దోడవారలకు ని

చ్చుల్ చెప్పి గర్వింతునీ

స్వాతంత్ర్యంబున నన్నుఁ బుత్త్రసముగా

భావించి, మన్నించు ని

న్నెంతేభక్తిని నిల్పుకొందు నిటునా

హృత్పీఠై సద్గురూ!

* బాపురా! మొన్న డిల్లీదర

బారునవంటిని, వెల్లితిర్తిరా

కోపురు వంచు లేచియిటు

లుంటిని, అక్కడనుండియే యెటో

మాపులకందరానియొక

చోటికిఁబోయితివంట, న్యాయమే?

ఈపయి నీవులేని బ్రతు

కేటికి నాకిక, కూటికా? గురూ!

* వశ్యముశ్రోత్ర సంచయ ము

వశ్యము నీగళమెత్త, శ్రవ్యమున్

శ్రవ్యముఁ జేసి చూపుకవి

ధీరుడవీవు మహానుభావ! సా

వ్యశ్యము నీకుఁ దక్కిన క

వీంద్రుల కింతయు లేదు, మాకు నై

రాశ్యమునే మిగిల్చితి, ని

రాద్యుతి చెల్లుటయ్యో? సద్గురూ!

— .. —

ఎలిమెంటరీ తరగతులనుండి డిగ్రీ తరగతులవరకు అన్ని తరగతుల పైట్సు బుక్సు, గైడులు, నరలు బుక్సు సరకు మైన ధరలకు హాంసేలుగాను, రీటైలుగాను సప్లయచేయు ప్రసిద్ధమైన బుక్ షాల్ -

వి. ఆర్. విజయ్

విజయవాడ - 1.

నాటకరంగములో

విశ్వనాథ వైశిష్ట్యం

(గతసంచిక రియవాయి)

కె వి రంగనాయకి, ఎం పి

త్రిశూలము - ఈ నాటకము కేవలము వీరశైవ సిద్ధాంతమునకు ప్రతీక. యథార్థమునకు ఇది ప్రకరణము కావలయును కాని 'వ్యవత్సరముల మిలితమై ఇది ప్రాచీనాలంకారికల ప్రకరణపదమును పరిత్యజించి నాటకముగానే పరిగణింపబడినది నవ్యుల దృష్టిలో. దీనిలో 10 అంకములు గలవు రసమునుగూర్చి యిద మిథ్యముగా నిరూపింప వీలులే కన్నది భక్తియనుటకు వీలులేదు. కేవలము వీర మనుటకు వీలులేదు భక్తివీరములు రెండు సమానముగా నున్నవి. ఒక దృష్టిలో చూచిన రెండినూ అంగములుగానే బాసింతును. అట్లే రెండూ అంగిగా నున్నవి.

ఇందు వర్ణితమై భక్తి సాత్వికభక్తి కాదు. కేవలము తామసము బసవని మహిమలు చాలచిత్తములుగ వర్ణింపబడినవి. ఇందులో బిజ్జలుడు రాజు. బసవడు ముత్రి జగదేవుడు రాజకూటమారుడు. ఈ మువ్వయూ ఈ నాటకమున కత్యంత ముఖ్య పాత్రలు నామకరణమునందోక విశేష మున్నది. సామాన్యముగా వెనుకటి మహాకవులు కథారస్తువు ననుసరించియో, నాయికా నాయకల నామములనో తమ నాటకమునకు నామములు చేసిరి. అభిజ్ఞాన శాకుంతలం, మాలవికాగ్ని మిత్రం స్వప్న వాసనాదత్తం ఇత్యాదు లిందు విదాహరణములు

ఈ నాటకమునకూడ నామకరణ విషయము ప్రాచీనపద్ధతి నుండే సాగింది. ఇందలి ప్రధానాంశము వీరశైవమత ప్రతిపాదన మగుటవలన దీనికి కరమేశ్వరని యాయుధ మగు 'త్రిశూలము' కీ నామకరణముగా చేసియున్నారు కవిసమ్రాట్లు. గ్రంథాంతమున ఈ మువ్వయూ

మరణింతురు. శివుడు అయ మొనరించ నాడు కావున వీరు మువ్వయ కరమేశ్వరని సన్నిధినిచేరుట పరమార్థము కానోవును

వీరశైవదీక్షను స్వీకరించిన మానవ మాత్రు డెవడైనను జాతి కల విచక్షణ లేకుండ ఆతడు కరమపూజ్యుడని వాసిద్ధాంతము. అందుకు దృష్టాంతముగా మాచయ్యను చాకలిని వీరు తెలిపిరి వీరి నేమైన అనినచో జనశ్రేయనక మహాకోపము వచ్చును 'ఆతనికి కోపము వచ్చిన లోకమునకు కరమ ప్రమాదము అంటుటకు రాజు గడఁడలాడక తప్పదు. తక్కిన మతస్థు లందరూ వీరి ధాక కోరిలేరు. కాని బసవయ్య దృష్టిలో శైవలైనవా రందరూ సమానులు. జాతి భేద విషయ లేకుండా పంక్తిభోజనమును చేసిడివారు. సామాన్య లాతని భోజనమునకు వీలుచుటకు భయమొందెడివారు. దానికి కారణ మౌతని పిలువకనే ఆతనితోపాటు మాచయ్యను తీసుకొనివచ్చునని. ఈ నాటకమునం దంటరానితమును నిషేధించుటను ఈవిధముగా వ్యక్తము చేసియుండవచ్చును శ్రీ విశ్వనాథ.

శ్రీబసవయ్య సాక్షాత్తు నంది యవతారమని ప్రజల నమ్మకము. ఈతడు కొన్ని మహిమలను చేసి చూపినాడు అందుగొల్ల అవ్వ నిదర్శనము. పాలు పెండ్ల గమ్మకొను గొల్ల బురిడలో ఇరికికొని బసవని స్మరించినది వెంటనే బసవని హస్తము ఆమెను పైకి తీసినది అత్యుదా బసవడు రాజవిమృశ్యమున నున్నాడని కాని పైకి తీయు ప్రయత్నమును చేసినాడు. రా జేమని యాడుగ జరిగిన వృత్తాంతమును చెప్పినాడు. రాజునకు నమ్మకము కలుగలేదు. భటులద్వారా అవ్వను పిలి

పించినాడు. అత్యవచ్చి జరిగిన విషయ మాను చెప్పినది. రాజు బసవని హస్తమును మాత్రమే చూపించినాడు. ఆమె ఈ హస్తమే అన్నది.

ఇట్లే రాజు అల్లయ, మధుపయ్యల కండ్లు ఊడబెరికించినపుడు తన శక్తి చే మరల కండ్లను తెప్పించినాడు. ఊరిలోని శివభక్తులందరిచేత కాలకూటమును అమ్మరిమూలె త్రాగించినాడు. ఆవాస నలు వ్యాపించినంతమేరకు కైవులు కాని శారందరూ మరణించినారు. అయినవారు మాత్రము కనుగొందలేదు. పోగుడివారి కూపి రాడవండ త్రావినారు.

బిజ్జలుని సోదరి నీలయను నామె మహా శివభక్తురాలు. ఈమె శివునిపై పాటలను రచించినది. క్రమముగా నామె నిరంతరము శివధ్యానము చేయుచు కాలము గడపుచున్నది. బసవని మహిమలు కళ్ళారా చూచిన బిజ్జలుడుకూడ వీరకైవుడైనాడు. కాని యాతనికి తరమితద్యేవము లేదు. గణకడుమాత్రము అన్యమత సహిష్ణువు కాదు. అతనికి రాజనీతి చతురత లేదు. రాజాశించినది తేరు. జరిగినది తేరైనది కాని బిజ్జలుడు చేసిన శివద్రోహమునకు తుడకు కళ్ళాణకటక ముదరించి నది. రాజద్రోహమునకు వీరకైవమే అంతరించినది.

ఈగ్రంథము నంకొక విశేషము కలదు. ప్రాచీన నాటకములందగ్రగణ్యమైన కావ్యస్తలము నందలి శృంగార రస మతి వేలమైనది. దానిని భవభూతి బహురస, సమన్వయముచే ఉత్తరరామ చరిత్రమున గల్పించాడు. మరల నీ నవీన నాటకముల యందీ ప్రశంసలము అట్టి కోవకు చెందినది. ఇదియును బహురస సమన్వయము. వీరి నాటక రచనము వలనే ఇందలి పాత్రలన్నియు భిన్నభిన్న దృశ్యవస్తువులు కలవి.

ఒకడు కేవలము (బిజ్జలుడు) వీరరసావ తారము. ఒకడు కేవలముభక్తుడు అతని భక్తి తామసమైనది కావున అవేకములో రాజ ద్రోహమునకు దారితీసినది. ఇక ౫౧ దేవుడు కేవల కర్మసిద్ధాంతి నీలమతము నకు ప్రతిక, శ్రీ పోణంకి అప్పారావు గారు తమ నాటకవిశాసమున ఈవిషయమునే వలెబుచ్చిరి

ఈగ్రంథము బసవపురాణ మార్ధారముగా రించినదైన నాటకము ఇందలి పరిభాషయంతయు దాదాపు అప్పటి వాడుకభాషలోనే సాగినది. శ్రీ విశ్వ నాథ అందలి ద్విపదలను కొన్నింటిని యవసరమైనచోట నాడు కొనియు న్నాడు కొన్ని చోట్ల తత్తుల్య భావనే రచించినారు ఇట్టి రచనా ప్రణాళిక అంగ్ల సాహిత్యమునందు తప్ప అంధ్ర సాంస్కృతికమున నంతగా కనపించుట లేదు.

వేసరాజు ..

ఇదియును పది అంకములుగల మహా నాటకము. ఇదికేవలము 'వాదమతము'ను ప్రచారము చేయు గ్రంథము వలె గోచరించుచున్నది ఇందు ధర్మవీరుము ప్రధాన రసము కానికేరగమంగము ఈగ్రంథము నందు కొన్ని విచిత్ర విశేషములు గలవు. రాజు పృథువు వేనుడు నాయకుడుకాడు. పృథువును నాటకమున చాలభాగము వరకు స్త్రీగా చిత్రించి తుదకు పురుషునిగా మార్చి రాజ్యమున కట్టాభిషిక్తుని జేసినాడు శ్రీధర్మనాథ.

ఈపృథువు కేవల (దైవ) ధర్మస్వరూపుడు గౌతముడు అర్జు ధర్మసమాధీపనము చేయు వలె వని ప్రాకులాడెడి వాడు. కేవలము ఇదియన్నియు కల్ల అనియు భగవంతుడనే వాడు జేదనియు వేదము అన్నియు ప్రమాణములుకావనియు వేమని సిద్ధాంతముకాని యలౌకికమును దైవశక్తి విజృంభించినపుడు మానవశక్తి తలరంచక తప్పదను పరమసత్యమును శ్రీ విశ్వ

నాథవారు ఈ యిరువురి పాత్రలద్వారా వ్యక్తము చేసియున్నారు.

ఈవేస రాజు నాయక లక్షణము అన్నియు సమగ్రముగా కలవాడు; కాని లోకమున కెదురీత వలె నాతని నాస్తికతయే యాతని మరణమునకు మూలమైనది. అతని యజ్ఞలకు బెడరిన కొందరు వైస్యులైరి అదియంత కాలమో నిజమే లేదు. ఈగ్రంధారంభమున వీరు నూత్రధారునిచే 'నూతనప్రయోగ' నాటక' మని వలికించి వేసునిచే విషదాంత మని వేప్పించినారు కాని వీరి రచనములన్నియు విషదాంతములే. ఇది సవ్యతకు పరమ దృష్టాంతముగా బెడలు చెప్పుచున్నారు. కాని మనము జాగరూకతతో పరిశీలించిన రామాయణ, భారత భాగవతములు కూడ విషదాంతములే కాని మన ప్రాచీన నాటక కర్తలందరూ మంగళాదీని మంగళ మధ్యాని మంగళాంతాని చ' అని మోదాంతములనే ప్రకాశించి యున్నారు.

ఇందు వేసుని గూజు చే చనివోయిన వారందరూ పితాచములై వేసుని కలుకరించుట చాలచిత్రము పైగా వారిందరిలో కొందరితనికి కైకారము చేయుదురు ఆ కైకారములో మహాధృష్టి లిమిడి యున్న సంగతి సారథులు గమనించవలయు. తుదకు విప్రశాపము వలన కుడి భుజమును గోల్పోయిన వేనుడు అలౌకిక శక్తి నొప్పు కొక తప్పిడి కాదు. ఇది ప్రాచీన సిద్ధాంతాను సారముగా వేదమత స్థాపనమునకై వెలసిన మహాగ్రంథము.

మావధర్మ స్వరూపుడగు అంగరాజు వేసుని దృష్టిలో మాత్రమే విచ్చికాడు. అంగరాజు చాలు తెలివికలవాడు అందులకు నిదర్శనము పృథువును స్త్రీగా పెంచుటయే ఆతడు పురుషుడని మానవ మాత్రులకు తెలియరాదు వీరల కా తెలిసి కొను శక్తిలేదు. కావుననే భూదేవి గోరూప ధారిణియై ఆతనికి కనపించి

జాతీయ సాంస్కృతిక పక్షపాతిక

అవిషయమును జ్ఞప్తి చేసినది. అప్పటి నుండి పృథువుతో మార్పు వచ్చినట్లు విశ్వనాథ చిత్రణము మరింత అద్భుతావహము.

‘నావిష్టుః పృథివీ పతిః’ పృథువు సాక్షాత్తు శ్రీమన్నారాయణుని యంత్రాంశము అందులకే భూదేవి వసుంధరయై ఆతని వివాహముచేసుకొనినది గ్రంథాంతమున వేసుడు పృథువును గాంచి పలికిన ‘నీవులే వనితాదించిన నావతర్కము అన్నియు నాకు రాత్రి తెలిసి’నవి అని పలికి తిర్వణమున ప్రవదించుచువుడును పృథువు’ ఎంతెడివాడెవడు? చచ్చెడివాడెవడు? అనుట గమనింప దగినది

వేసుడు సాక్షాత్పృథువు ఆతని గణములు విజృంభించి ప్రజలను చాలనంతో భయనకు గురి చేసినవి. ఈతని వర్ణనమును కూడ చాల భయకరముగా జేసినారు శ్రీవిశ్వనాథ. ఇది యెవరు చేసిరో తెలియదు, తెరసుండి

‘సాక్షాత్పృథువు నాని కన్నొను మహా

క్షమాగ్ని భూమంబులో

కక్షోభాగ్నితి నాని లేనకవు నా

కారమ్యుర్రవ్యాధివా

డీక్షోజీనలిభూమ కేతువు మహా

తృప్తాపరీ వాహయా

లాక్షుభ్యుత్పటు నక్రమాత్తి మృతి యే

లా కల్లు నశ్వాకిన్’

ఇందులకే కాబోలీతని మరణమును పాత కలకే నదలి వేసినారు విశ్వనాథ

మృత్యువు కూడ కారాయణునియాజ్ఞ ననుసరింపవలసినదే పృథువు చేసిన ప్రతిజ్ఞ గెలిచినది. పంచ ప్రాణములు గూడుకట్టుకొని నిలచిన భూదేవి యాత్మ గతముగా ననుకొన్న ఈమాట ‘అనిలవతి, సులవతి, జంబతి లేతో వతులు నాకు సర్వధా నేను కొరిగెట్లు ఉపకరించిన నది పృథివ్యే లేతో వాయుకాశపంచ భూతాత్మక మిశ్రిత మను సిద్ధాంతమును విశదము చేయుచున్నది.

వేనరాజును నాయకునిగా పరిణమించి నపు డిది ఉత్తమ విషాదాంత నాటకముగా పరిణమించును ఇది అంగ నాటకము సరణము పృథువును నాయకునిగా చూచిన మంగళాంతమై ప్రాచీన నాటకము వలెను వేసుని నాయకునిగా చూచిన పాశ్చాత్యనాటకము సరణము వలెను. భాసించును ఇట్లు రచించుట వీరికే సావ్యము. వీరిగ్రంథములను జాగ్రూకతతో పరిశీలించిన మరియొక విషయము తెలియుచున్నది. వీరి చేతిలో కథానిందిధానముతో పాటు పాత్ర పోషణ మరింత రమణీయముగా సాగినది వీరి పాత్రలలో గేయ కవిత్వము (భాగ కవిత్వము) ప్రతినాటకమునందును వీడియో ఒక పాత్రయందు కనుపించును. నర్తకాలయందు ఉత్తర పాత్రలో గేయ కవిత్వమును, నాట్యమును, త్రిశూలము నందు నీలయందు, వేనరాజులో అంగ రాజు నందును వీరు పరిపోషించుట గమనార్హము.

అనార్కలి -

ఇదియొక క్రొత్తనాటకము. ఈ నాటకమునందు అంశములు లేవు కాని స్థూలముగా పూర్వాంశము, ఉత్తరాంశమునని విభజనము చేసి రంగమాలను నెలకొల్పి నాటకమును రంగరించినారు కవి సమ్రాట్లు. ఇది నవ్యతర ప్రతీక.

ఈనాటకమునందు అంగి రసము కరుణము, విప్రలంభ శృంగార మంగరసముగా పోషింపబడినది. కరుణరస ప్రధానములగు ప్రాచ్యనాటకములతో భవభూతి యొత్తర రామ చరిత్రము మనకు మాన్యుదుగా దర్శన మిచ్చుచున్నది నవ్యనాటకములలో నిది యంతటి దని చెప్పవచ్చును.

ఈఅనార్కలియందు కొన్ని విచిత్ర విశేషములు గలవు ఈ అనార్కలి కావ్య నాయక. ఈగ్రంథము మాహామృదీయము. సలీము నాయకుడు, వీరయ్యరు వివాహము

చేసుకొన్నట్లు చాలాకాలము వరకు ప్రజలకు తెలియదు కాని తుద కిరువురు మరణింతురు నాయకుని మరణమును మాత్రము పారశులకు వదలినారు శ్రీవిశ్వనాథ ఇదిపాశ్చాత్య నాటకమునాటకము పాశ్చాత్యులు మోదాంతముల కన్నను విషాదాంతములకే ప్రాముఖ్యము నిచ్చినారు. ఒక దృష్టితో చూచిన కీచకుడు నాయకుడుగా నర్తకాలయ విషాదాంతమే, ఈ వీరి నాటక చతుష్టయము విషాదాంతమే.

అభిజ్ఞాన కావ్యస్తలమున కాలిదాసు శకుంతల గుఱులను పాశ్చిముఖముగా మలచి యబ్బుర పాటును గలిగించినాడు. ఈ అనార్కలి యందుమధు మాసమును, అందలి విశేషములను పాత్రములుగా మలచి క్రొత్తద్రోవ లొక్కినారు విశ్వనాథ. ఇందువలెండుడు, పుష్పకన్యకలు, మున్నగు పాత్రలు సహజశ్యమును వీడలేదు

ఇందు బానిస కలమును గూర్చి చక్కగా వివరింపబడినది. అనార్కలి బానిస కలమునందువుట్టిదనగుటచే సలీమును వివాహము చేసుకొన వలదని తండ్రి నిర్బంధించినాడు గ్రామాంతరమున నాట్యము నేర్పాటు చేసి రాజును వలలో వేసుకొనుచున్నదను నేరారోపణము చేసి ఆమెను ఉరితీయించినాడు. నాయక మరణముచే నాయకుడు కూడ తల్లిల్యాకస్థుడు పొందినాడు

నాయక మరణమునకు పూర్వముకూడ నాయకా నాయకుల మధ్య వియోగ శృంగారమే పరిపోషింప బడినది. సంయోగ శృంగార మెచ్చలను లేదు. ‘ఏకో రసః కరణ ఏవ’ అన్నట్లు ఈవియోగ శృంగారము తుదకు కరుణమున సంతర్పించినది. ఇట్టి రచనా విధానము అనితర సాధ్యము.

ఇక నాటకమునందు ప్రకృతి వర్ణనము మిగత మృద్యము. కావ్యారంభమున మీరు నలీముచే 'అనార్కలి' పువ్వు వాసనారహిత మని చెప్పిండుట కావ్యము నందలి నాయకకు ముడిపడి యున్నది. కానన లేని పూవు ఏవిధముగా అందమున్నప్పటికిని రాజీంపదో ఆవిధముగా సౌందర్యరాశి, సద్గుణశీలయు నగు అనార్కలి బానిస కలముల జన్మించిన కావ్యమున సలీముతో వివాహమున కవర్తయైనది.

ఈ గ్రంథమునకు నామధేయము నదృశ్యమై చక్కగా సరిపోయినది పూవును స్త్రీతో బోల్చుట కవిసమయ సిద్ధము. ఏరియవునకు ప్రోత్సాహకముగానున్న రునీ ఆజీజ్ లుక్ ద మరణించుట మరీ విషాదకరము.

ఏరు కేవలము సంస్కృత నాటకము! అను వాదమును మాత్రమే శ్రీచేసి ముండ లేదు. స్వతంత్ర రచనము కూడ కనీ యున్నారు. అట్టి స్వతంత్ర రచనకు గుప్తాంతములే త్రేణులము, అనార్కలి, నీరాజును. ఈ అనార్కలి చారిత్రికము. భిన్న భిన్న దృక్పథములుగల ఈ నాటకములను చదివిన కైలీనిబట్టి సత్య - రాయణ్ గారి వని కను గొన్నవచ్చును. ఇట్టి రచనా వైవిధ్య మే కవులకును లేదన గల్గును.

ఈ నాటక వ తుప్తము సాహిత్య గౌరవము గల నాటకములందు విశిష్ట స్థానమును పొంది యున్నది. ఈ నాటకము లందు - రచనా సంవిధానము నందాను, తిప్పత్తి స్వీకరణ నందును, రస పరిగోషణము నందను, బౌచిత్య సంతుల్యము నందు విశ్వసాధ కవిత్వా వైశిష్ట్యము శదయనము చేయుండును ఇట్టి రచనా పరిణామిక కవిసమ్రాట్టులకు కాక మరెవ్వరికి సాధ్య మగును?

డా. వాసా ప్రభావతిగారి - 'అమ్మ బొమ్మ'

.శ్రీ డా. ఆచార్య భావన్. ఎం ఏ, పిహెచ్. డి

'పుణ్యముల తల్లి నీపాట పుష్టికరన కవన బాలిక నాజిహ్వా నవతరించె'.

అని నవయుగ కవిచక్రవర్తి బాషువా గారు తన కవితాశక్తికి కాగణమైన తల్లిని కొనియాడుతూ పద్యాలు రాసారు ఈ కారణం బాషువా గారు రాసినప్పటికీ, ప్రతికవికీ - ప్రతికవయితికీ అన్య యిస్తుంది. అసలు తల్లిచలన లేకపోతే మనం కవిత్వం రాయడం కాదుకదా, అడుగుతీసి ఆడుకునేయ్యలేం. అన్ని విధాలా మన ఆభ్యుదయనికి అమ్మే ఆట పట్టు, ఆమెలేకపోతే మన ఆట కట్టు. అలాంటి అమ్మపై కమ్మనికవితలు చెప్పి, ప్రత్యేకంగా ఒక కావ్యాన్నే తయారు చేసి, తమ 'అమ్మ' కే అంకితం చేసిన డా॥ వాసా ప్రభావతిగారు కవితా లోకంలో ప్రత్యేకంగా పేర్కొనదగిన కవయిత్రి ఈ కార్యంలో వారు చిత్రించిన అమ్మబొమ్మ ఎంతో విలక్షణమైనది. హృదయస్పందన కాస్త దమైనది మన కన్నులలో కలకలం కొలుపుచేసేది మనకు అభయభిక్షను ప్రసాదించేది,

అమ్మపై ప్రేమ, భక్తి, గౌరవం వుండని జీవి ఈ నృప్తిలోనే వుండదు. అమ్మను యధాశక్తి ఆరాధించటం ప్రతి జీవికి లభించిన విశిష్టవరం. ఈ వరాన్ని సద్వినియోగ పరచుకోవటం వివేక అక్షణం. అలా సద్వినియోగ పరచుకున్న వివేక కాలిని - శ్రీమతి ప్రభావతిగారు నవకవితా ప్రతిభాశీల.

అన్ని జాతులవారికీ, అన్ని మతాల వారికీ - ఇంకేమైనా వంశోపావచ్చు గాని, 'అమ్మ' మాత్రం వుండి తీరుతుంది.

అసలు ప్రకృతిలో అమ్మలేని జీవి లేదు. అమ్మ పెట్టిన భిక్షే ఈ నృప్తి సమస్తం. ఈ లోకంలో ప్రతిఫలాపేక్ష లేకుండా తన విశిష్ట సేవలను అందించే మూర్తి - ఒక్క మాత్రుదేవత మాత్రమే. ఇంతటి మహోన్నత మాతృమూర్తిని తమ సుందర, సుఖమార, భావకవితా ప్రసూనా అతో అర్పించి, కొంతకొంత ఋణవిముక్తరాలు కాదలచిన శ్రీమతి ప్రభావతిగారు ఆభినందింపదగిన వారు. తీసుకున్న విస్తుపును తీర్చి దిద్దటంలో ప్రభావతిగారి శ్రతిభా ప్రాధికాలు ప్రతికవితలోను మనకు దర్శనమిస్తాయి. ఇండాలోని ఖండిక అన్నీ కలకండపలుకులై 'అమ్మ' తియ్యని ప్రేమరి, కమ్మనివాత్సల్యాన్ని మనకు చవి చూపిస్తాయి. మాతృమూర్తి హృదయ సుస్కారాన్ని, పాపమార్గాన్ని పుణికి పుచ్చుకున్న శ్రీమతి ప్రభావతిగారు తమ కవితాకళలో గూడా సంస్కారాన్ని పాపమార్గాన్ని నింపి కృత్రికృత్యులయ్యారు. గుతిమెత్తని పదాల వాడుకలో, చిన్న చిన్న మాటల అల్లికలో కవయిత్రి చూపించిన నేర్పు ప్రశంసార్హమైనది. ఇంగులోని ఒక్కొక్క ఖండిక 'అమ్మ' వైష్ణవాన్ని భిన్నభిన్న రూపాల్లో దర్శింపచేస్తుంది.

అన్నతెనుగు అడచందాలలో ఆటలాడే అమ్మ, బంగారం కన్నా ఖరీదైన అమ్మ, దైవాన్ని మించిన దైవమైన అమ్మ, అందరికీ రక్షయైన, -మ్మ, మోసప్రగతికి జీవమైన అమ్మ, మొట్టమొదటి గురువైన అమ్మ, తండ్రిని పరిచయంచేసే అమ్మ,

త్రాసుకే తూకం నేర్చే అమ్మ, వ్యాయ
మూర్తికి పారాలు నేర్చే అమ్మ శాస్త్ర
త్రిలా కరగిపోయే త్యాగమూర్తి అమ్మ-
ఇంకా ఇంకా, ఎన్నో విశిష్టగుణా లన్న
అమ్మవిశ్వరూపం ఈకావ్యంలో మనకు
నేత్రపర్యం చేస్తుంది

‘పదాని కన్న శక్తి
భావాని కన్న బరువు
సృష్టిలో మరి దేని కన్నది
భౌతిక ఆంతరంగిక
శబ్దాలు అన్నీ
భావాలు అన్నీ
అమ్మలోనే,
ఇమిడి పోతాయి.

అని ‘అమ్మ’ విశిష్టతని కవిసోక్తులతో
చిత్రించగల కవయిత్రి భావనాశక్తి -
ఆదర్శమై నిలచి పోగలదు, ఆరనిజ్యోతి
యై వెలిగి పోగలదు.

శ్రీమతి ప్రభావతిగారు చిత్రించిన
ఈ ‘అమ్మ’ బొమ్మకు దర్శించిన ప్రతి
తల్లికీ ఆనందం, ప్రతిబిడ్డకీ ఆనందంగాం
కలుగుతా యని నిస్సందేహంగా చెప్ప
వచ్చు. ఈకవితా చిత్రం వినిపించే సం
దేశం సర్వజన శిరోధార్యం!!

తమ గురువుగారైన డా॥ సి. నారా
యణరెడ్డిగారు ప్రభుత్వ ఆస్థానకవులైన
డా॥ దాశరథిగారు ఈకమ్మని కవిరీతిపై
తియ్యని ప్రశంసలను, చల్లని ఆశీస్సులను
అందిచటం శ్రీమతి ప్రభావతిగారిప్రజ్ఞకు
నిదర్శనం రక్షణలైన సహృదయ విమర్శ
కుల ప్రోత్సాహం లభించిన శ్రీమతి
ప్రభావతిగారు కవితాభ్యుదయాన్ని
సాధిస్తూ - సందేశ, ప్రయోజనాశ్మికా
లైన రచనలను చేస్తూ రని ఆశించటం,
చేయాలని ఆదేశించటం ఎంతైనా సమం
జసం!!

కావ్యాలంకార సంగ్రహము - సమాజ దర్పణము

- శ్రీ సి. కనుమ, ఎం. ఏ.

(గతసంచిక తరువాయి)

దిష్టితీసే ఆచారం నాటికే అమలులో
ఉన్నది ‘మరు చిక్రిలిఖతుఁ గని ది; త్తరి
వెలవ పరాకథూతిఁ దగ నిడి చిగురా;
కర ను దిగదుడిచి యులులకు, విరిబోనము
వేయ దొలగె వెలుపు నృసింహ! చిత్తరు
వున నన్న మన్మథుని చూచి నాయిక
భయపడగా చెలులు పుప్పొడి అనే
బూని పూసి, చివు రావల దిగదుడిచి
కుమ్మెదలకు పూల అన్నాన్ని బలి
పెట్టారు. కలుగానుగలు, చల కాణ
మత్స్యదియంత్రాలు, గొడుగులు, వీవనలు
త్రాసు, నీరాణ మొనాటిని అప్పటికే
తియారుచేశారు. రాజ ప్రతాప మహా
తప మబ్బ జాండకర్పరములు నిండి
తీవ్రగతి బ్రష్ట సఖ్య సగర్వ శైలిభూ,
వరులు వడంకసాగును; రసార్య నవవ్య
జనాతపత్రై ఖరులు దొలంగ జేయు
దురు? శరణాగతులు లేక చలయంత్ర
పారిన పాటన క్రియకు నేర్పడవు గాక.’

సరస! నృసింహ! నీ యశమా
చంద్రుని త్రాసుకథాత తూచినన్
సరభగవృత్తి పెట్టుడిగి
నామ్మనిరూఢి వహింపలేమిహా
యరయ గురుత్వ హేతుమలి
నాంక నిరంకుశలో హటంక సం
కరమును చెందె చంద్రుడు, జ
గంబు, వృగం, కని చూచుచుండగన్,
ద్రవ్య వినిమయము వచ్చి లోహటంక
ములు త్రాసులు కవరించినవి.

‘అరయ పయోధి పాత్రమును
నింజన్తెలము కజ్జలంబు త

తుర్ర తరు కాఖ లేఖని వ
సంధర పత్రముజేసి నెడ్కితో
కరలి విరించి నేహిని లి
ఖించిన పారము వందవార! యా
నరస నృపాల మాళి నుజ
నస్తుత నద్దూ సంప్రదాయముల్’

16 వకతాబ్దంలో హిందూదేశం అనే
కల దండయాత్రలను ఎదుర్కొన్నది.
యవన, పారసీక, తురుష్క-దండలు
హిందూదేశంపై దండయాత్ర చేసినవి.
చంద్రగుప్త, తొరగంటి దుర్గాదులు ఓ
బయవంశజులచే పాలింపబడినవి ‘లాటీ
కుచాభోగ పాటీర పంకంబు, బోటీ
మాఖాబ్జ - కర్నూర కలన ..’ నాడు
లాటీ, గాళీ, చోళీ, కలింగీ, భోజీ,
కాంభోజీ, కంతలీదేశా దులు పాచాల
హిందూదేశ భూభాగములు నరసరాజు
తొరగంటి దుర్గ ప్రభువు తొరగంటి
రాజ్య, స్థిరనివాసన నివాస దీక్షానిధి
కిన్ వరయంత్ర మత్స్యభేదన; తిరుదోర్దం
డునకు గండభేదించునకిన్’ ఓ బయ
నరసరాజేంద్రుడు పారసీక, యవనాదు
లను జంతుం దినాడు

‘పారసీకకుచా పతులచొప్పుదగించి
నేర్పు బిఱగ మోహ నిద్ర పుచ్చి
యవన నేనాధి నాయకలదో స్తంభసం
ధిరత ప్రతాపదీపంబు లడచి
యభిభూతలొనముల్లావిమ్మతాయజో
ధ్యంత సంతతి కాత్మ సంతసిల్లి
సమాదముమ్మర తురుష్క ప్రాప్తసీమల
నడుగు మోవగనికి యరుగుదెంచి
ప్రాజ్య సామ్రాజ్య యగు వారిరాజలక్ష్మీ
కదనసంకేతమున జారకాంత యగుచు
నంతన్నూర్తి నిన్ను వరించె నార!
వైరిగజ సింహ! యోబయ నారసింహ!’

...అనుచు 'యవనుల' దెగడి తన్నా
 శ్రమించు
 వారిసామాజ్యలక్ష్మి వెవ్వడు గొనియె
 నాహవోగ్ర బరీద 'సప్తాంగపరణు
 డితడు విలసిల్లు శ్రీ వేంకటాద్రివిభుడు'
 (ప్ర - 85 ప)

'అదయిదె వచ్చె నర
 సాధిపు దాడి యటంచు పాలెను
 ల్పదరి బరిదుడెగు నెడ
 బెంపటి 'ఖానును' వెన్నుముందుగా!
 గదిసిరి'

'అని మొన శ్రీ నృసింహవసు
 ధాధిపు తీరచనుమాహుం
 గనుకొని యుక్తతం బొడవ
 ఖావవజీరులు వ్రేళ్ళు నోళ్ళకుం;
 జొనుపగగాక

'గర్విత బరీద సేనా! సర్వవ్యవహారానివా
 ర్థకొర్యవత్; విజయభేరికా - భాంకృతి
 కిన్' (ప్ర 105వ) 'పీనన మల్కూ
 స్థాపన; మూలతకరుణా వ్రసంగ మంగ
 శ్శునకన్'

దండయాత్రలు చేసి పాలెములు,
 సేనావాహినులు గుడారాలు వేసుకుని,
 మకాం వేసేది.

'...తరిపాటితనక కూటపటవాటములై'
 విదేశీయుల రాకతో సాంఘిక పరి
 స్థితులలో ఆచార్యవ్యవహార భాషా సాహి
 త్యాదులలో కొంత మార్పు రావటం
 సహజం నరసరాజునకు భయపడి శత్రు
 వులు రుణుణుపోయిరి అందుచేత తద్దృశా
 నగరారులు పాడుపడి చెట్లు మొలచినవి.
 'మిత్త్రగేహముల నమిత్ర గేహమ్ముల
 కనక సంఘాత మే ఘనుడు నిల్పె...'

విదేశీయుల రాకతో సముద్రాలకు
 ఆవలనున్న దేశాలతో, వ్యక్తులతో పరి

చయ వ్యాపార వ్యవహారాలు పెరుగు
 తాయి, తురుష్కాదుల ఆగమనంతో
 'చతురంత యానాడులతో 'సిటిపిడలు'
 కూడ ప్రయాణోపకరణాలలో చోటు
 చేసుకున్నాయి

'గంభీర రససము జ్వంభిత కవితాం
 భోధి తరణ కరణ ప్రగుణోపకరణ పరి
 ణత తరణి వ్రకాండంబు, విశేషగుణ
 దోషవిశేష దుర్వార సీర క్షీర వివేచనో
 చిత' ప్రశంసిహంసాయమాన ప్రతిభాను
 బంధంబు నగు నొక్క వ్రబంధంబు
 నిర్మించబూని, కవిత అనే సముద్రాన్ని
 తరియించుటకు ప్రబంధము మేటి ఓడగా
 కవి భావించినాడు. 'శ్రీమించు పద్మినీ
 భామామణికి నుండు, నిరతసంసార -
 వార్షిధికి తరణి' ఈరీతిగా నదీ ప్రయా
 ణోపకరణి పడవస్థానే సముద్రాన్ని
 తరించే పెద్దపడ 'కావ్యాలంకార కార
 సంగ్రహం' లోనికి ప్రవేశించింది

విదేశీయుల ప్రభావంతో ఆంధ్రభాష
 లోనికి జనని సంస్కృతావ్య భాషా
 పదాలుకూడా చోటు చేసుకున్నాయి.

'బచ్ నా' అంటే 'చెప్పుట' అని
 అర్థము' నీప్రవీణతో! ల్వనువడ విక నీ
 నటలు బచ్చెన చెతలు చాలుచాలు ,
 'నీ నటలు' అంటే 'నీ నడకలు'

'గురువనీ పతల కాదర మొప్ప కొండని
 యొసగియు కొండని యొసగకుండు .'
 (వనీపతలు = యాచకలు, ఆటవికలు).
 'తెప్పుగల భర్త మ్రొల సోత్పా' సఫ
 జితి; 'కేరడము' (=ఓరిహంసము) లాడు
 సతి మధ్యధీర ' 'కనకకూట' వట

వాటములై '(=గుడారములు). 'చేసి తే
 జీల' నెనయ మిన్నుల తేరిజోడు పుట్టిన
 కొండ జాచినాడ!' నిటుల నేలకైతల క
 ణుకైన చెంగాది సుదసంజడగు కొండ
 జాచినాడ! ' మిన్నేట నీ! రాడంబో
 యెడి చేసి తాపసులు మేలా! ..'
 'చేసి' అంటే 'సరిసంఖ్య కానిది.' సప్తా
 శ్వరథము కలవాని నూర్చుడు! 'చేసి
 తాపసులు' సప్తమలు! 'నేలకైతే'
 బాహ్యులును, ఆలాగే పాలెములు,'
 బడరీఖానుని తురుష్కు సేనలు, త్రాను,
 వైమానికాది పదాలు నూత్న సంప్ర
 దాయ సంమిత్ర నూచుకములు, మమ్మ
 రులు వేల్పుకన్నీయల నేవేళ కెడియంపు,
 బిట్టునేతల గాసి పెట్టువారు, నమరు
 జాజల్లు లగు నని చేసి తా, పసులకూర్చము
 లూడ్వబరచువారు'

' అగు నొక్కటి కర్ణవైరి, హరి
 చందనపుం,
 'జిగురు' ను నీ చే జిగురుం!
 బాగడోడుబ కిదియె భేదము
 నృసింహనృపా!'

ఈరీతిగా కావ్యాలంకార సంగ్ర
 హము మనకు ఆనాటి సమాజాన్ని సామా
 జిక వైధివ సంపదలను, చిత్రలేఖన
 సుగీత శిల్పాది కళా సంపదను 'అంగ
 వంగ, మాల, వావంతి, గొళ, నేపాల,
 చోళ, కుకురు, కురు పాండ్య, కళాది'
 (5 ఆ-181వ) దేశ నామాలను, యవన,
 తురుష్కుల దండయాత్రాది చారిత్రికాం
 కాలను, భాషార్థవాలను మనకు పరిచయం
 చేస్తున్న అమూల్య గ్రంథరాజము.

నారాయణదాసుగారి 'బాటసారి' - వర్ణనా వైవిధ్యం

- శ్రీ రామదుగు వెంకటేశ్వరశర్మ, ఎం. ఏ.

'బిలుతాలపై జీత బిలఁబాటు సేయేటి నీటిపై తవఁచి దాటు జూచి నానాట నలవాటు బూని మెల్లఁ జేరి వచ్చు బింకల కురి పాటు జూచి మడుగులఁ జెలబాడి బెడిదపుటాడ్డలఁ జాలియించు నేనుగు పొలు జూచి దువ్వి మొద్దుగొనుచు దొడ్డుపులులతోడ నాటాడు చెఁచెత నీటు జూచి కర్ణకము నేయునున్ భూరి కనములందుఁ బలురకంబుల పట్టుల పలుకులను స్వరముగట్టుచుఁ జెట్టుల పట్టులందు పద్మములు వ్రాయు భాగ్యంబు పట్టు నెపుడు!'

అని ఉత్కంఠతో వర్ణనల స్వరూపాన్ని గూర్చి భావనచేసిన కవి ఎవరైనా ఉంటే వారు హరి కథాపితామహులు, సంగీత సాహిత్యాలు రాసి పోసిన పుం భావనరస్వతులు అయిన శ్రీ ఆది భట్ట నారాయణదాసుగారు తప్ప మరొకరు క్రూర!

అరలు, సాహిత్య లోకంలో 'కవయలే నిర్ణయ తీరి కవి?' అను నూత్తి నుప్రసిద్ధంగా! అనగా వర్ణించే వాడు కవి అని అర్థం! ఇతడు నిర్ణించడం చేసిన ప్రకృతిని; ఆ ప్రకృతి యెట్టిది మానవసంబంధ మైనది, కరిసరజాతా వరణ సూబంధమైనది, కథ చెప్పడం గూడ వర్ణనం అవుతుందిగా, అయితే మళ్ళీ ఈ వర్ణన లేల అని గుండేకాం కల్గ వచ్చు. కావ్యనాయకుని జీవితంలో జరిగిన గంతులను అనుభూతి స్ఫూర్తికి, తత్ పరామర్శకు వానికి (ఆకావ్యనాయకునకు) అవకాశం ఇవ్వడంకోసం, ఒక్కొక్క

వ్యక్తు గుండర్పాన్ని అనసరించి కావ్య పాత్రల మూలకీ కాత్మింశ్యాన్ని వ్యం గింశ్యాగావిచ్ఛరి చడం కోసం, సురియు వారకులకు పరివ్యాగ్రతనుండి విక్రాంతి నివ్వడం కోసం, వర్ణన వర్ణన కోసంకాక కథకు ఆనుకూలంగా, కథానూచకంగా బౌచిత్యవంతంగా ఉండాలి, కవి ప్రతి భావ్యస్పృహలకు వర్ణనలే నికషాపలాలు; ఒకకావ్య సంపాదకీయంలో ఆచార్య యస్. వి. బోగరావుగారన్నట్లుగా ఏకవి క్రనా ఆతని సాహితీ సర్గానికి ప్రధానమైన ఉపాధులు 1) ఉహకాలిత; 2) అనుశీలన; 3) విషయజ్ఞత; 4) అనుభవం, ఈనాలుకూ వర్ణనాశ్రయాలు; ఈలక్షణాలు కలిగిన వాడు మహాకవి; లేనివాడు సామాన్యకవి; ఇట్టి వర్ణనల విషయంలో వారాయణ దాసుగారి కావ్యాల్లో 'బాటసారి' మేల్తరమైనది; ఇది శ్రీవాసుగారిచేత అంగ్లభాషలోనికి గూడ అనువదించబడుట చెప్పుకోదగిన విశేషం! ఈవిషయాన్ని పరిశీలించడానికి మంచి ఈకావ్యతత్వాన్ని తెలిసికోవాల్సిన అవసరం ఎంతైనా ఉంది!

ఇది యొక్క గూఢవస్తువుకావ్యం! ఇందలి కథ కావ్యారంభంలో మొదటి పద్యంలోనే ఇలా కచ్చితంగా చెప్పబడింది -

ఒక్కమహానుభావుడు మహాదధి యానముచేసి ముఖ్యనన్ దక్కితొలంగిపోవునిజ దారసు తార్థమునై సహోనది

పక్కణ సీతులన్ వెడకి

వారలు సునీతి నుంట గాంచి పెఁ
పెక్కెను బాట సారియను
యిక్కఁగ పేర యజోవిహారియై॥

గుమ్రద యానంతో దాని సుతులను కోల్పోవన బాటసారి కరిక వెడకుడు ఒకపాడుమహాన వారి బాడ నెఱుంగుట; ఆపాడుమహారికపై వాని అన్న కొడుకునకు, వాని మేనమామ కుమార్తెకు పొంది కను చుకూర్చుటకును, తాను లాభిం పొందుటకును, ఆ అన్న కొడుకుతో తన అలుబిడ్డలున్న కెలవునకు వెడలుట, కడకు అన్ని విధముల కుభఫలితము నొందుట - అనునవి యిందలి ప్రధానకథా సన్నివేశములు.

బాటసారి - ఆత్మ పదార్థం. ఆత్మ దారాసుతులు - విద్యావివేకములు, బాటసారిని రక్షించిన రాజదంపతులు - జ్ఞాన వైరాగ్యములు, బాటసారిచే ప్రయోజనాన్ని పొందిన మిత్రుల దంపతులు - రక్తి శ్రద్ధలు - ఇత్యాదిగా ఈకథకు వేదాంతార్థాన్ని శ్రీ నారాయణదాసుగారు ఊహించారు. ఇందలి పాత్రలకు ప్రత్యేకంగా ఏషేర్నా పెట్టక పోవడం అనేది కావ్యగత వేదాంత తత్వానే; వ్యక్తికరిస్తోంది; ఇంతకూ 'సంపాదకీయంలో శ్రీ S. V. బోగరావుగారన్నట్లుగా విద్యావరణంలో అవతరించిన మానవ జీవితం ప్రజ్ఞానసిద్ధిని పొంది సార్థకులు యిందలి వస్తుతత్త్వం!

ఇట్టి విశిష్టకథాకథనభోంజి గల్గిన ఈ కావ్యంలో అనేక వర్ణన లున్నాయి ఇంకా తవిష్యత్కథను సూచన చేసే వర్ణనలు గల వనదానికి పాడుమహాప్ర ప్రజాన్ని తెలిపే ఈశ్రీంది పద్యం నిదర్శనం -

చుట్టు చెలువలు కొలువగ సొంపుతోడ
కొలగ తనముద్దు కోమలి చెట్ట బట్టి
చుక్కలందున రోయిని పక్క నొప్పు
చందుగునివలె నొక పాడుసాహి తోచె॥5

ఇచట జ్ఞానానికి ప్రతీకయైన పాడు
పాను కవి, చంద్రునితో పోల్చడం జరి
గింది; చంద్రుడు జ్యోతి క్షాస్త్రప్రకా
రంగా మహారథుడు; ఇతని ప్రతీక గుణ
మైన జ్ఞానం కూడ మన బుంబంధియే,
చంద్రుడు కాంతి స్వరూపుడు కనుక
తత్తుల్యుడైన పాడుపాగుడ బాటసారి
చీకటి బతుకునకు ముమ్మందు వెలుగును
చూపించగలడనే విషయం సూచింప
బడింది! ఇట్టిదృష్టితో ఉపమానకారం
సమకూర్చ బడడం ఇచటి విశేషం!

ఇక కథాపాత్రల గుర్తణతో
కలిసి పోయిన కర్ణనకు బాటసారి తన
సతీసుతులను వృధించుకొన్న యీ పద్యం
తార్కాణం :-

వెల్లవారిన జాబిల్లి వేగుచుక్క
యొనుదిసంబున కలయొచునున్న యల్లు
చిన్ని కొమరునితో ముద్దుచెలియతేలు
చుండెఁ గాబోలు! మున్నీట నిండు
దొంగిలి॥ 6

ఇచట చిన్నికొమరునితో కూడిన తన
ముద్దు చెలియను వెల్లవారిన జాబిల్లి, వేగు
చుక్కలతో పోల్చడం జరిగింది! ప్రకృతి
కథలో దారాసుతులు విద్యా వివేక
ముఖ! ఆగజాంకు జాబిల్లి వేగుచుక్కలు
పోలికలుగా చెప్పబడ్డాయి, కాని ఇచటి
జాబిల్లి వేగుచుక్కలు వెల్లవారినవని,
మున్నీట నిండు దొంగినవని చెప్పడం
వారు ఆపదలో ఉన్నట్లుగా సూచన చేయ
డం కొనసాగే!

ఇక క్రొత్తరకమైన ఊహాపద, ఆ
ఊహల్లోని సహజత్వానికి, వర్ణనలో

సంగీతకాస్త్రపమ్యేళ నానికి రాచకొమ
రుడు నెచ్చెలిమైన బాటసారి విన్నవ
నాన్ని పోగొట్టడానికి ప్రయత్నిస్తూ
అప్పటికాగుక వాతావరణాన్ని వర్ణిస్తూ
పల్కిన యీ క్రిందిపద్యం ఉదాహరణ:-

లొలితెల్ల కొండలవలె నున్న మొగిళు
గొప్పలై వీరిరంగుల వనర్చె
దూది పింజలగు దొడ్డమబ్బుల కీకి
కరువలి పరువులుగా నొనర్చె
వెండిచురుకె దిప్పివేసిన యట్టులు
మెఱుముతోడుత పెద్దయెఱుమాపుటై
నేల కమ్మని తావి నెగడించు చందంద
వలందలై రెక్క చిక్కులు మొదలిడె
మింటికిన్ మంటికిఁ దలచు మీఱవాన
ధారలను తీగల విగించి ఆరవవడి
చీకెకాయించునెఱ జాగగణమాడ్కి
అందమలగుప్పి గాలి పాడం దొడం॥7

దూదినివీకి పరువులు తయారు చేయడాన్ని
మబ్బుల్లో దర్శించడం, వెండి చురుకు
దిప్పి వేసినట్లుగా మెఱుముతో పెద్ద
యెఱుమా పుట్టినదండం అనేవి కవియొక్క
నవనవోన్మేషకాలినియొక ప్రజ్ఞకు నిద్రా
నాలు! ఇచట ప్రజ్ఞ ఊహాత్మకం! గాలి నే
నెఱజాగ గణగా చేసిమంటిని మింటిని
వీకంచేసే వానధార అనేకీ తీగలను
విగించి నడ్డపురంకో ఆ గాలికి వీణ
వాయింప జేయడం కవియొక్క వినుతన
మైన యుపజ్ఞ; సంగీతాస్త్రవిషయాల్ని
వర్ణనావసరాల్లో చొప్పించిన మహా
కవులు ప్రసిద్ధులు ఉన్నారని ప్రకృ
తిలో గాయపని దర్శించినవారు మాత్రం
'న భూతో న భవిష్యతి' ఇచట సరస్వతి
'సంగీతి మమి సాహిత్యమ్ -'

ఇక వర్ణనాంశాల్లో, కవి అను శీలనానికి
జాగ్రద్రూపచిహ్నమైన సరోవరాన్ని,
అందుసంచరించే వేడండ తండాన్ని
వర్ణించిన యీ క్రిందిపద్యం తార్కాణం.

కొమ్మల జొన్ని యొడ్డు పడ
గ్రుమ్మను కొన్ని జలమ్మపీల్చివైఁ
జిమ్మకొన్ని, తామరలు
చెంగలవల్ పెకలించుకొన్ని. తొం
డమ్ముల నీటిమీఁదను త
టాలున మోదునుకొన్ని. పట్టుపం
తమ్ముల నీడుకొన్ని. మొయి
తావలఁ జొక్కును కొన్ని
యేతుఁగుల్ 8

ఇందు గజుల చేష్టలలో కవి అను
శీలనమభివ్యక్తం కావడమే కాక 'మనుగుల
చెరలాడి బెడిదపుటొడ్డుల పొలియించు
నేనుగుపోటుజూచి, 'పద్మమద్రావయలె
నన్న తనమనురాళయ కూడ నెఱవేర
డం, అతుకుంచక పడ్డెలలట్టు అని
తాము నవరత్న తరంగిణి పీఠికలో చెప్పిన
కవితా లక్షణాన్ని అనుసరించడం జరి
గింది! ఇచట గజ చేష్టావర్ణనాంశాన్ని
పరిశీలిస్తే భాగవతం గజేంద్ర మోక్షం
లోనిగోస్తరిపాక సహితమైన గజచేష్టా
వర్ణనాంశం పాఠకునికి గుర్తుకొరక
మానద; ఈయన పూర్వకవులలో పోతనను
స్తుతి చేడం మనగుర్తించిందే కదా:-

పూర్వకవులందఱన్ గడపూజ్యులందు
భాగవతులయి గోస్తరి పాకముగను
కృతులొనర్చునభివేషం స్కృతమునజయ
దేవుఁడెలుఁగున పోతనన్ బలిసియెంతు॥ 9

ఈయన శీలనమునకే వర్ణనలో సహజ
త్వం గల్గిన ఇంటికి దీపమైన ఇల్లాలి
నేనవా కాఁతులను బాటసారి నోట
విస్తరింప జేసిన యీ క్రింది పద్యంకూడ
దృష్టాంతమే.

(సకేషము)

పుట్టంబుట్టిన తపసి

- కే కిశోరుబాబు, ఎం. ఏ

- కే ఆశోకుబాబు, బి.ఎస్.సి. (ఆ.గి)

విహితఘనాలంకారం

విచిత్ర వర్ణావళియనుస్ఫురణం

శ్రీకార్యుధమిత వక్త్రం

వల్మీకీభవం కవిం కండే

(శ్రీ గోవర్ధనాచార్యులు ఆర్యా సప్తశతి 30)

రచిత ఘనాలంకారము

విచిత్ర వర్ణాళికలితవిస్ఫురణము, వ

క్రచితిము, వాచకభవము, శ

క్రచాపమటు వెలుగుచున్న కవిబణు

తింతున్.

(తెనిగింపు, శ్రీ గడియారము

వేంకటేశ్వరాస్త్రి)

ఘోరికైనను దమ్మిమాలికైనను తిలి

యగ రానటువంటి భాగవతపురాణమును

రచించువానికంటిని, నేను వాల్మీకి

వ్యాసులంతటి వాగ్మీనిగాని మేధానిధని

గాని కాను, అందువలన ఓ బ్రాహ్మీ!

దయాంభోరీధి! నీవు నా జిహ్వపై

నడించి వాక్కుభారములు దిలికించి నా

రసాను, రచనకు పూతకృత్తి చేపరునట్లు

అనుగ్రహించు మని బమ్మెరి పోతనగారు

భారతీదేవిని ప్రార్థించినారు

“పుట్టంబుట్ట” శరంబునన్ మొలవ నం

భోయాన పాఠంబునన్

నెట్ట జాతను గా లిగొల్పను బురా

ణింపన్ దొరంకొంటి మీ

దెట్టే వెంట జరింతు దత్తరణి నా

కీరమృయోమున్మృతే

పట్టున్ నా కగిమమ్మ నల్మతిజుమి

బ్రాహ్మీదయాంభోరీధి (భాగ 1-)

ఈ సందర్భమున పోతనగారు కవి

కులశ్రేష్ఠుడగు వాల్మీకిమనీంద్రుని “పుట్టం

బుట్ట” అని అచ్చతెనుగులో పేర్కొని

చేమాడ్చులు చెల్లించినాడు “తెలుగొ

కండ” అను మాటను సాగకవంతునటు

వంటి కమ్మటిపదముల కూర్చి, పోతనగా

రుపయోగించిన ఆ పదములకూర్చి తరు

వాని కవులందరిని మరువపు మొలకవలె

నాకర్పించినది ప్రాచేతనుని పేర్కొనిన సందర్భమున వారందరు పోతనగారు పయోగించిన ఆ “పుట్ట” అని మట్టి కణముల నే యధాతథముగా స్వీకరించి తమ కావ్యగృహములను గజ్జక మొనరించు కొనినారు.

పోతనగారు రచించిన పద్యము శార్దూలము “చిత్తస్పందములత్యంతము దీప్తములైనప్పుడు అత్యంతము పెండములయి, పృథు శార్దూలవృత్త వినియోగము కనబడుచున్న దని” పాటిబండ మాధవ శర్మగారు పేర్కొనినారు (మహాభారతము ఛందఃశిల్పము, పుట 388). చిత్తస్పందము సాధారణముగా కరుణాదులం దుండు నని భరితముని నిర్వచించినాడు. పోతనగారి పద్యమున ఓ భారతీ నేను హంగుడను. భాగవతరచన కడమాట్టువరకు కడతేరుభారము నీదే యను కారుణ్య స్వర మిళితమైన వేడుకొలున చిత్తస్పందము అడుగడుగునను ధ్వనించుచున్నది. “ట్ట” ప్రాస దానిని మరింత నొక్కి చెప్పుచున్నట్లున్నది. శార్దూలమృగముయొక్క శరీరము వంచింపటకును, దీర్చి కరించుటకును, పిల్లివలె మెత్తగ నడిలేవండ నడచుటకును, లేడివలె వడివడిగ వరుగెత్తుటకును, చెంగున దూకుటకును, కొండెక్కుటకును, అయిలోనికి దిగుటకును దేహము అలలుగ కడల్పుటకును పీలుగ నుండును దాని శరీరసౌందర్య మద్వితీయమైనది. అట్టి చరిత్రప్రకృతి అతడే శార్దూల విక్రీడిత వృత్తిము (శ్రీ సర్వేశాయ తిరుమల రావు శివభారతిదృశనము పుట 146) పోతనగారి హృదయాంతరీకాళిగాని మొలకూడ ఈ వృత్తిమున శార్దూల మృగముయొక్క కానుమునలె నే దీర్చి కరింపబడినది. అలలు అలలుగ కదిలింపబడినది, పిల్లివలె మెత్తగ నడిలేవండ నడి

పింపబడినది ధీరమంథరగమనమున సాగి. శార్దూల మిది నీవేతపు నితఃపరం బెరుగుమన్నింప డగున్ దీనునిన్ అని విహ్వల నాగేంద్రము విష్ణుమూర్తిని శరణనినట్లుగానే పోతనగారుగూడా వాగధిడవతను అర్పించినారు. బ్రాహ్మీదయాంభోరీధి యను సంజోధన కరుణతో కరి మొర పెట్టుకొనినట్లుగానే యున్నది ఆ సంజోధనయందు అనుగ్రోహముతో ఆర్ద్రమైన గజబృహితము పొడకట్టుచున్నది. పోతమనగా కలభశాకు మని అర్థము తాను గజేంద్రునివంటివాడని కాను భారమంతయు ఆ భగవంతునిదే యని పోతనగారు ఈ వృత్తిముద్వారా నూచించినట్లు లున్నారు అతని పేరుగూడా దాని. సార్థకపరచుచున్నది “మోక్షపదా, ధారంబై పుండరీకదళ నయః నిజా, గారంబై పరిగిన శ్రీరంగముయొక్క మహత్వమును రచించిన భైరవకవి వాల్మీకిమహర్షిని పేర్కొనిన సందర్భమున పోతనగారి “పుట్ట” మట్టినే ఎరువు తీసుకొనినాడు. “పుట్టవబుట్టి” కోమలికి బుట్టిన ప్రాగవు లాదరించి, చేబట్టిన గాదె రాఘవవృ పాలక ధ్యుజక్కిరించంద్రికల్ నెట్టిన సర్వలోకమాలా నిండిన విప్రుడు నిందునందున్ ముట్ట నఖర్వ సర్వ సుఖ మూలము కావ్యమపోతలంచినన్. (శ్రీరంగమహత్వము 1-20) భైరవు డీపద్యమున కావ్యముయొక్క ఘనతను చక్కగా చాటిచెప్పినాడు. అతడు రచించినది ఉత్పలము. కావ్యము గూడా ఉత్పలమువలె అనగా Sweet Smelling water lily వలె అహోదకారి యని అతడు ఈ వృత్తిముద్వారా నూచించినాడు. బస్తుగుణప్రకాశి యందు కలవగుణములను గురించి అది మిక్కిలి తీపించి గలిగియుండు నని చలవచేయుచుండు నని మంచిసువాసన గలిగియుండు

నని సౌఖ్యప్రదమైన పని తెలుపబడి యున్నది. (వీటూరి వాసుదేవశాస్త్రి) - వస్తుగుణప్రకాశిక పుట 179) ఉత్తమ కావ్యము గూడా అటువంటిదే యన వచ్చును దానివలన పొందరాని శుద్ధతులు లేవు అది ధర్మములలో నుత్తమధర్మము. ఆధర్మము అభించినతడు పెక్కుదైవత యుగములు సుధర్మలో వసించుచుండును. వరదనీరు గంగలోగలిసి పరిశ్రమైనటులు కడుదుశ్చరితుండైన గావ్యాంతరమున జెప్పబడి పావనచరిత్రు డగుచుండును. అందువలననే దానియొక్క మహిమను వివరించుటకు ధైర్యపుడు ఉత్పలము నెన్ను కొనినా దేమో యనిపించుచుండును.

ఎత్తన గూడ ఒకచోట కావ్యమును కలువతో పోలుస్తూ వర్ణించాడు.

వలలు జటాఽలించి గునుమ
వల్లులై చదరేటి మేటిన్
త్తరుల జనించు (కొన్నురువు తండములై
తల జుట్టు పాము మే
నలుపుడు గుప్పసంపు బొర
లై చెలువారు శివేడు చంద్రికల్
నెలయగ ప్రోవు మహ్య ఖమ
నీపిత కావ్యకళా కమద్యుతిన్
(వృసేంహ పురాణము (1-4)

ధైరవకవి సమకాలికు డగు నకావినకవి నూర్చు గూడ పోతన గారివలెనే వాల్మీకిని స్తుతించినాడు.

పుట్టంబుట్టి మహానది
బుట్టియు నీక తా ఫలమున బుట్టి
జగంబుతో
నెట్లన బొగడగ వెలసిన
యట్టి మహాత్ముల దలంతు నాదిను
కవులన్

(ధనాభిరామము 1-10)
మారన రచించిన కందమున ఎనిమిది భాగములున్నవి అందువలన దీనిని భకంద మనవచ్చును. భకందము ఉత్పలమునకు సంక్షిప్త రూపముగా భావించవచ్చునని శ్రీపాటిబండవారు అభిప్రాయ పడినారు.

(చందశిల్పము పుట 445) అదియ కవులను అర్పించుచుటకు ఉత్పలమునకు సంక్షిప్త రూపమైన కందమునుపయోగించుటతో మారన గడ్డనిరి తనము కన్పించు చున్నది కందమునకు గడ్డ (మట్టిపెల్ల) యని అర్థము పోతనగారు కూర్చిన 'పుట్ట' నుండి దానిని ఒకచిన్న కందమును (మట్టిగడ్డను) గ్రహించి దానిని సాగ్గనైన కందముగా నూరన చక్కగా మఱచినాడు.

సరసార్థ బోధ ఘటనా హేలా పరిష్కార కారదనీరూప మని పొగడ బడిన తెనాలిరామకృష్ణుడు పోతనగారి వశనే వాల్మీకిని వర్ణించినాడు

పుట్టన్ బుట్టెడు వేళం
డిట్టపునుడుపచ్చి పుట్టతేనియచవితో
బుట్టెనన నమృత ముట్టెడు
పుట్టనినువునర్కి విత్సమునవర్ణించున్.
(పాండురంగ మహాత్మ్యము 1-0)
'ట్ట' కార పున రాష్ట్రాత్రితో నిట్టాడుదు రామకృష్ణుని పద్యము పుట్టతేనియలలెనే తియ్యగా నున్నది. భాగవతం సగణ (4) సమ్యక్తమైన ఈపద్యము ఉల్లాసముతో ఎగిరి ఆవలించి ఒక్కడుముకు దాముకు తేడికల్లి గంతులై నున్నది

అలనాటి కవులేకాదు ఈనాటికవులు గూడ పోతనగారి పలుకు బడిని భక్తితో కన్నులకద్దుకొని గౌరవించి నారు. తెనుగు రిల్లి లాలాటిగా తిరిగిదీప్తిని లండఖండారితమలలో ప్రకాశింపజేసిన ఆంధ్ర రాజుల చరిత్రను ఉల్లాసాలూ గించు విధముగా సంతరించిన శ్రీమధునా పంతుల సత్యనారాయణ శాస్త్రి గారు వేంకటపక్షం పాదజేసి వంటి విశ్వనాథ వారి వైఖ్యమునకు జేతేలివ్విస్తూ పోతన గారి పుట్టంబుట్ట విదములనే యుపయోగించినారు

అరయగ బుట్టు బుట్టు బుట్టు యుగముల బొట్టిన వ్రేళ్ళ ధూళిన క్కలపడే దిద్దకొంటి వరి కంబున బొట్టుగ విశ్వనాథ! ౧

త్పరిచితి జిత్ర వర్ణ కరి
భాసీపురందర చాప శిల్పి సుం
జరతగూ, శంకరా భరణ
తల్లిము నీశ్వతిలో గనంబడున్'

(విద్యాన్ తాటికొండ వేంకటకృష్ణయ్య ముదివేడు ప్రభాకరరావు విశ్వనాథ సాహితీ దర్శనం. పుట 58)

విశ్వనాథవారి బ్రహ్మమయమూర్తిత్వమును మధుదాపంతుల వారి పద్యమున పిండికృత మొనరించి చూపించినారు.

మరికొందరు కవులు పోతనగారు కూర్చిన ఆచ్చ తెలుగు 'పుట్టకు' సంస్కృత గంధపుపాత వూసే అలంకరించినారు. వనజాక్షిపము వామలూరు తయ్యాన్ అని అల్లసానిపెద్దన (మను చరిత్ర -1-7) వామలూరు భంతాపసు అని పింగళినూరన (కళాపూర్ణోదయము 1-5) వర్ణించినారు నదివిధాత్మ భూతు నాకు జాతు అని విశ్వనాథవారు (రామాయా కల్పవృక్షము -388) నాకజున్ గొలుతు నని కప్పగంతుల అత్తుణశాస్త్రి గారు (విక్రమాంకదేవ చరితము 1-66) నుతించినారు

'పోతరాజుగా రీ పద్యం చెప్పాక తెలుగుసాహిత్యంలో కల్పకీ ప్రసక్తి వచ్చినప్పుడు చాలామంది కవులు 'పుట్టన్ పుట్టడం చెప్తారు' అని ఆమద గారు (నమ గాంధ సాహిత్యము ఆ వ సంపుటము 71) 'పోతన గారు - ఎవేశ పుట్టంబుట్ట కరింబునన్ మొలవ' పద్యము వ్రాసినారోకాని - అనంతరకవు లెవ్వరు వాల్మీకిని వర్ణించినా 'పుట్టన్ పుట్ట' పద్యమును వదలిన వారు తక్కువ అని శ్రీరాంగాచార్యగారు (శ్రీరంగ మహాత్మ్యము పీఠిక పుట (XXI) అభిప్రాయ పడినారు. వారిమాటలు వాస్తవములు. అందు నూటికి మారుపాళ్ళ నిజమున్నది

స మా లో చ న సం పు ట ము లు

వివిధ సాహిత్యాది విషయాలకు చెందిన 241 రచనలతో గూడిన సమాలోచన త్ప
సంపుటము 24 సంచికలు ఒకే వాల్క్యాముగా హాఫ్ క్యాలికో బైండు చేయబడి అమ్మకమునకు
ముగా నున్నది.

వెల రు, 20 లు. ఎం. బి. ద్వారా పంపినవారికి పోష్టుఖర్చులు మేమే భరించి రిజ
రోష్టులో పంపగలము. వి. పి. పద్ధతిలేదు.

మొదటి, రెండవ సంపుటముల వాల్క్యాములు పూర్తిగా అయిపోయినవి.

— సంపాద

అడగు '—

సంపాదకుడు, బు లు సు నీ తా రా మ శాస్త్రి,

రికైడ్ల తెలుగు లెక్చరరు, వి. టి. జి. కాలేజి,

6-8-7, ఇన్నీసు పేట (త్యాగరాజనగర్), రాజమండ్రి-1.